

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиясыны
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң органы

1953
июль
24
ПЯТНИЦА
№ 142 (2827)
ӨР 133 20 КОП.

БО ХУНГУ СОЛУНДА:

«Улустарның найыралы» деп ГЭС-тиң ажыдышыкыны (1 арын).
Сиген белеткелиниң мурнакчылары-биле денезир! (1 арын).
Тыва автономнуг областа хөй урууларгы иелерни «Иениң алдары» орденнер-биле болгаш «Иениң медалы» медалдар-биле шаңнаар дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Чарлыы (1 арын).

Совет улус Коммунистг партия-нин удуртулгазы-биле Төрөөн чурт-тун күчү-шудалын үзүктөл чок быжыглап турар (2 арын).
Партия райкомнарынның партия активтери-биле катышкан пленумнары (2 арын).
Совет Эвилели-биле Израильдин аразында дипломаттыг харылзаалар-ның катал тургустунганы (2 арын).
ССРЭ-нин Даштыкы Херектер

Министерствозунда (2 арын).
Бай-Тайга районда (3 арын).
А. Эрирге. — Коллективниң ажыл-агыйга удуртулгада четпестерин узуткаар (3 арын).
Е. Боголюбов. — Улуг чогаалчы-револючун (3—4 арыннар).
Герман Демократтыг Республиканың чаазаны саналының дугайында Отто Нушкеня меделели (4 арын).

Мал чеминиң белеткелинде хожудаашкыны узуткаар

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиясының XIX съездиниң төөгүлүг шийтирин боттандырар талазы-биле бистин областниң партия, совет, көдээ ажыл-агый организацияларының болгаш колхозчу малчиннарынның мурунда чугула болгаш харысалгалыг сорулга туруп турар. Ол болза, ниитиниң малының баш санаң көвүдөдир болгаш оон-биле кады мал ажылының продуктулуун улуу-биле бедидери болур.

Бо сорулганы чедиишкиниң шийтирээринге—малдын быжыг чөм суурну тургузары тергиниң ужуру-дуралыг. Ниитиниң малынга четчир болгаш эки шынарлыг чөм суурну тургузарының бүгү-ле болдунар аргалары бисте бар. Мал чөми белеткээриниң ажылдарын калбаа-биле механизастаар, сиген кезилдезинге болгаш силос салышкынынга хол ажылын солдуур талазы-биле машина техника бистиниң обласче чыл-бүрүдө-лө хөй-биле кирип турар. Хамык ужуру мал чөминиң белеткелинге байлактыг техниканы долзуу-биле болгаш бедик бүдүрүкчүлүг-биле ажылдаары болур.

Ниитиниң малынга быжыг чөм суурну тургузар дугайында кайла-ла улуг сагыш салып турар болду, ында багай эвес түннөлдөр бар болуп турарын херек кырында байдал көргүзүп турар. Мал чөми белеткээр талазы-биле Бий-Хем район өскө районнардан дээр көргүзүлгөдүр болуп турар. Ол район сиген белеткээриниң планын бо чылдын июль 20-ге чедир 47,4 хуу, сарааттары—35,2 хуу, силос салышкыны—20,4 хуу күөсеткен, июль 15-те чедип алганы СЭКП обкомунун болгаш область Советиниң күөскөмунун шилчир кызыл тутун июль 15—20 хүнериниң аразында беш хонукту түннөли-биле база салбаан.

Бий-Хем районда сиген белеткээрликче колхозчуларны, механизаторларны организастап турары-биле кады, ажылчы, албан хаагчыларны база хандыдып, субботниктерин, өскресниктерин организастап турар. Эрткен дыштаныр хүнде безин Туран хоорайдан 200 ажыг кижиле колхозтарынчиген белеткелинге дузалайып ажылдаан. Бо арганы өскө районнарда база-ла калбаа-биле ажылдаары чугула.

Колхозтар аразында шилчир кызыл туту база ол районун «Красный пахарь» колхозу чаалап алгаш, амга чедир салбайн турар. Ол ышка ол-ла районда «Тийлелте» колхозта, Чөөн-Хемчик районда Жданов аттыг колхозта, Каа-Хем районда «Кызыл туу» болгаш «Большевик» колхозтарда мал чөминиң белеткели дээр чоруп турарын СЭКП обкомунун болгаш облуккомунун июль 22-де доктаалыга демдегелеп турар.

Бындыг болза-да, мал чөминиң белеткели областа ниитизи-биле дыка четпес чоруп турар. Мал чөминиң белеткели бо чылдын июль 20-ге чедир: колхозтарда 10,3 хуу, совхозтарда—7,6 хуу, МТС-терде 13,6 хуу болуп турар. Сиген белеткели Өвүр, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарда болгаш «Барлык» совхозта, Тес-Хем, Кызыл-Мажалык МТС-терде тергини багай чоруп турар.

Сиген белеткелиниң ажылы эгелден бээр элээн үр үе эрткен-да болза, оон темпизин амга чедир-ле тергини оожум байдалда турбушаан. Июль 15-тен 20-ге чедир беш хонукта сиген белеткели колхозтарда чүгө-ле 5 хуу, совхозтарда 3-ле хуу немешкен. Оон иштинде Өвүр районда чүгө-ле 0,4 хуу, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарда 2—2 хуу немешкен. Ажылды мындыг темпи-биле чоруду, хонук бүрүзүндө-ле чыгыс хуу немээр болза, 1953 чылда мал чөми белеткээриниң планын күөседирини үзеринге чедирин болур. Малга эки хоолулуг, бедик шынарлыг чөм белеткээринче чамдык черлерге кичээниң салбайн турар чорукту. Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Тожу болгаш өскө-даа чамдык районнарда силос салышкыны июль 20-ге чедир барык чорутпайн турары, азы четпес чору-

дуу келгени херечилеп турар. Чамдык черлерде сигенин кезери-биле бөлөриниң аразын узамдыктырып турарындан сиген баксырап турар таварыгалар эвээш эвес.

Районнарынчиген хөй муруунда сиген белеткелинге бүгү күштерни болгаш техниканы долзуу-биле ажылдайын турар. Барыын-Хемчик район күш-культура маргылдаазы чорударына сыдап алгаш, сиген кезилдезиниң үезинде хөй хижилерни болгаш аъттарны ажылдан чардыктырып, массалыг арагалаашкын болдуруп турганы канчал-даа таарышпас. Сүт-Хөл, Эрзин болгаш өскө-даа чамдык районнарда хову бригадаларын шыырак кижилер-биле долдуруп, колдуунда-ла школарына ажылгап турар чоруктар бар. Школадчыларны чугула кампанияга кириштирери чөптүг-ле, ыңчалза-да, бир дугаар ээлчегде, ыңчалза-да, колхозчулар-биле долдуруп херек.

Сиген белеткелиниң эн багай чоруп турарының кол чылдагааны болза, партияны райкомнары, райкүөскөмнар, көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдериниң район эргелдери бо эн чугула кампанияга чөгуур күженишкин салбайн, кижиле күжүн болгаш техниканы сиген белеткелинге долзуу-биле мобилизаставайн, күш-ажылды четпес организастап, сиген белеткелиниң графини үзүп турар чоруктар-биле эртежиң турары болур.

Ам кол сорулга болза, мал чөминиң белеткелинде хожудаашкыны доп-дораан узуткааш, сиген белеткелиниң темпизин шынгызы-биле дүргөдери болур. Бо сорулганы чедип аларда сиген белеткелинге бүгү күштерин—кижи күжүн, машина техниканы, тырттар күштү мобилизастаар талазы-биле немелде хемчеглерин алып болгаш сиген кезилдезинде ажылдап турар колхозчу бүрүзүгө, механизатор бүрүзүгө ажылды тодаргай даалгасын бергеш, оон күөселдезиниң хыналдазын хүн бүрү чорудуп, кижиле күжүн, механизатор бүрүзү ажыл нормазын хүн санаында күөседирин чедип алып херек.

Тараа ажаап алышкынынга чедир мал чөми белеткээриниң планын күөседир сорулга-биле ол үеге чедир бүгү күштерин долзуу-биле ажылдаарының шынгы барымдалаан планы кылгаш, оон күөседир дээр күженишкиниң демисежири—колхоз баштаар черлеринден болгаш МТС-тер, совхозтар директорларындан улуу-биле негетинип турар.

Мал чөминиң белеткелинде мурнакчыларны илередир болгаш оларның дуржулгазын непередирин, чазактын доктаалын өзүгаар нормазын ажыг күөседир турарларга немелде телебир санап бээр хемчегин алып херек. Ниитиниң малынга быжыг чөм суурну тургузары бүгү-ниитиниң херээ болган ужурунда, сиген белеткелинге ажылчы, албан хаагчыларны хандыдып, шефтелгени организастаары чугула.

Колхозтарын, МТС-терин болгаш совхозтарын партия организациялары сиген белеткелинде болгаш силос салышкынында ажылдап турарларын ортузунга партиялык-политиктиг болгаш партиялык-массалыг ажылды калбартыр хүлээлгелиг. Малга быжыг чөм суурну тургузарының канчаар-даа аажок улуг ужурудузанын көдээниң ажыл-ишчи бүрүзүнү меделеринге ханызы-биле кирип, социалистг чарышты калбартып, хүндүлел, көргүзүп самбыраларын үлгелерин организастаар болгаш хана солдунарып, агитхуудустарын үргүлчү дарый-дарый үндүрер херек. Бо ажыл талазы-биле партия эге организацияларынга партия райкомнары удуртулганы күштелдирип, боттуг дузаламчыны көргүзөр ужурулу.

Мал ажылынга быжыг чөм суурну тургузары—күрүнениң чугула сорулгазы. Бо сорулганы эрестиг күөседир болза, мал ажылын көдүрөдиринге, бешки беш чыл планын күөседиринге эргежок чугула байдалды тургузары ол болур.

Мал ажылынга быжыг чөм суурну тургузары—күрүнениң чугула сорулгазы. Бо сорулганы эрестиг күөседир болза, мал ажылын көдүрөдиринге, бешки беш чыл планын күөседиринге эргежок чугула байдалды тургузары ол болур.

„Улустарның найыралы“ деп ГЭС-тиң ажыдышыкыны

ДРИСВЯТЫ (Белорус ССР-де). Июль 19-та Дрисвяты хөлге улуг өөрүшкүлүг хүн болган. Белорус, литва болгаш латви суурларын колхозчулары каас хептерин кедипкен, хөлже машиналардыг, аъттарлыг болгаш чадаг шуужуп-ла турганнар. Музыканы болгаш улустуң ырларының үнери чиртинеийип турган. Белоруссиянын Видзевский районунун Молотов аттыг колхозунуң төп кудумчузу байырладыг шивчи кире берген турган. Совет улустуң бузулбас найыралының дугайын бижең транспарантылар бажынарны муруну талаларында көстүп турган.

Ол хөлге болган найырлады «Улустарның найыралы» деп суг күжү-биле ажылдар электри станциязынын ажыдышыкынга алдар болдуруп. Дрисвяты хөл кадыр эриктерде чыдар. Оон эриктериңде Белорус ССР-ниң Видзевский районунун Молотов аттыг көдээ ажыл-агый артелинин, Литва ССР-ниң Дукштасский районунун Адам Мишевич аттыг колхозунун болгаш Латви ССР-ниң Гриневский районунун Свердлов аттыг колхозунун шөлдери чаптыла берген чыдар. Бир чыл бурунгаар бо көдээ ажыл-агый артелидериниң колхозчулары улусчу метод-биле гидроэлектростанцияны тударын болгаш оон адын «Улустарның найыралы» деп алаар деп шийтирээр.

Чуртунуң яныз-бүрү булуңнарын ажылчы чоннары колхозчулары дузалааннар. Бо-дур тууду доозулган! Гидроэлектростанция үш республикаларның чоок болгаш ырак колхозтарынга токтубээр. Ток тараа бастыра шаңнарга, тараа кургалдыр черлерге болгаш мал фермаларынга баар. Четче эвес медээ өзүгаар алырга, станциянын электри күжүнүң чылда ажылдап үндүрүшкүнү 1 миллион киловатт-шак ажыг болур.

Колхозчулар боттарынын холдарынын кылган ажылдарынга чоргаарлаан, станциянын туудун ажыл-агыйы өзү-биле катал-катал көрүп турарлар. Оон бажынынын кырында Белорус ССР-ниң күрүнө сулдезиниң адаанда «Улустарның найыралының ГЭС-ин» деп бижиң каан.

Хүндүскүнүң 12 шак. Индир кы-
Чуртунуң яныз-бүрү булуңнарын ажылчы чоннары колхозчулары дузалааннар. Бо-дур тууду доозулган! Гидроэлектростанция үш республикаларның чоок болгаш ырак колхозтарынга токтубээр. Ток тараа бастыра шаңнарга, тараа кургалдыр черлерге болгаш мал фермаларынга баар. Четче эвес медээ өзүгаар алырга, станциянын электри күжүнүң чылда ажылдап үндүрүшкүнү 1 миллион киловатт-шак ажыг болур.

рында гидроэлектростанциянын тудуужулары, үш республикаларнын колхозтарынын телээлекчилери, партия болгаш совет ажылдакчылары. ГЭС-тиң туудунга дузалаарынын колхозтар аразынын чөвүделинин даргазы эш Иванов митингиниң ажыткан. Белоруссиянын, Литваның болгаш Латвиянын колхозтарынын алдры электри күжү болза, артель ажыл-агыйның хөгжүлдөдирин дененин улам бедидерин хандырар деп ол чугаалаан.

Белорус, литва болгаш литва улустары кезээ мөңгези-биле катыштырган улуг найырлады дугайын Латви ССР-ниң Гриневский районунун Молотов аттыг колхозунун колхозчузу Ольга Самбура чугаалаан.

Митингке чүве чугаалаан белорус, литва болгаш латви колхозчулары, гидроэлектростанциянын тудуужулары тудугга ажылдаан латыштарын, белорустарын болгаш литваларын улуг көдүрүшкүнүнү дугайын чугаалааннар.

Белорус ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун даргазы эш Козлов, Латви ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун даргазы эш Озолин, Белоруссиянын КП-зынын ТК секретары эш Горбунов, Литва ССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң даргазынын оралакчызы эш Шумаускас составтыг чазак төлээлери митингке киришкенер.

Митинг доозулган. Колхозтар аразынын чөвүделиниң даргазы эш Иванов тудугун мурнакчылары-биле кады гидроэлектростанциянын кирер эжинче чоокшуп олурган. Үрер-хөгжүмүнүң үнүгүн адаа-биле лентаны ол үзе кезипкен.

Рубильникти улапкан. Хоолойже суг атыга-ла берген. Кирер кол эжикин кырында электри лампочкалары чыры бергенер. «Ура!» чыгыптып, адыш чаксаашкынына динмиреп үнгөн.

Үш республикаларнын 20 муң ажылчы чоннары митингке киришкенер. Молотов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнериниң чалааны өзүгаар митингиниң киржичилери колхоз паркыны чорупкай болгаш анаа улустуң селгүтээшкенири болган. (СЭТА).

Сиген белеткелиниң мурнакчылары-биле деңнежир

СЭКП Кызыл райкомунун болгаш ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күөскөки комитетиниң илереткенин өзүгаар мал чөми белеткээриниң талазы-биле мооң адаанда мурнакчыларны областың Хүндүлел самбыразына кирип турар:

1. «Бай-Булуң» колхоз (даргазы эш И. Томбаалаң, партия эге организациязынын секретары эш О. Дичи-оол) мал чөми белеткээриниң планын июль 20-ге чедир 49 хуу күөсеткен.
2. Ол колхозтун мурнакчылары: 1. Ензак М.—Сиген кезер машинанын машинистизи, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 150 хуу күөседир турар.
2. Петриков.—Сиген кезер машинанын машинистизи, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 152 хуу күөседир турар.
3. Кара-оол О.—Сиген сарааттакчызы, ажыл нормазын 130—200 хуу күөседир турар.
4. Тырткы-оол.—Сиген сарааттакчызы, ажыл нормазын 120—150 хуу күөседир турар.
5. Күдерек О.—Сиген сарааттакчызы, ажыл нормазын ажыг күөседир турар.
6. Сыгылда Г.—Сиген сарааттакчызы, ажыл нормазын 150—200 хуу күөседир турар.

Артедьиниң сиген шөлдеринде
Чаа-Хөл районунун Кара-Талда Кара-Баштыг, Арзыл олар ажыл «Победа» колхозтун ажыл-ишчилери малга чөм белеткээр ажылды чедиишкиниң үргүлчүлөп турар.

Колхоз силос салырынын планын июль 13-те-ле ажыг күөсеткен. Сиген белеткелин дүжүт ажаап алышкынынын бетинде доозар дээр ында ажылдап турар колхозчулар кызыкмак ажылдап турарлар.

Мал чөми белеткээр ажылды машинист Көк, хол кадыры-биле сиген кезип турар аныяк колхозчу турар.

Темпини дүргөдөдир
Каа-Хем районун «Большевик» колхозта ниитиниң малынга быжыг чөм суурну тургузарынын талазы-биле чугула кампания ажыл канчаар-даа аажок шүшпөң байдалда турар.

Чул дээрге сиген кезилдезиниң баштайгы хүнеринде сиген кезер 11 машиналар, 96 кижиле составтыг 10 бөлүктөрнү үндүрер турган болза, олардан чүгө-ле 4 бөлүк ажылдап аттыг болуп, олар июльдун баштайгы үшкү беш хонунда чүгө-ле 3 га черниң сигенин кескен. Колхоз баштаар черинден бригадирге томуйлааны Очур боду баштааш 50—60 хире колхозчулар бо кампания ажыл үезинде кандыг-даа шөл-дөз, чөпшээрел чокка Тарыс аржаа-

ныиче дыштанып чоруткан болуп турар. Артан колхозчуларны сиген шөлдеринге доктаамал ажылдаарынын улуу, харын чамдык бригадирлер боттары-биле ажылга үнемс, онаашкан ажылынга ээ-харысалга чоктанып, чамдык колхозчуларны ажылга организастыг киригеринче кичээниң салбайн, ала-чагаарнын агымы-биле шак, хүн эрттирп турар.

Бо фактылар чүнү айтып турары дээрге колхоз баштаар чериниң даргазы эш Сюрюмяанын болгаш партия организациязынын талазындан колхозчу ажыл-агыйны удуртулга, контроль талазы-биле ыракта четпес хандырып турарын херечилеп турар.

12. Тулуш Досуаа Багай-ооловна—Сүт-Хөл районда Сталин аттыг колхозтун колхозчузу.
13. Хомушку Оолак Сандык—Барыын-Хемчик районда «Ленин оруу» колхозтун колхозчузу.
14. Черепанова Анастасия Федоровна—Каа-Хем районун Ильянка суурда өг-бүлө ээзи.
Чеди урууларын төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИЦ АЛДАРЫ» ОРДЕННИЦ ИИ ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Мерзлякова Мария Алексеевна—Каа-Хем районда «Большевик» колхозтун колхозчузу.
2. Монгуш Чолдак Балчиевна—Чадаана хоорайда өг-бүлө ээзи.
3. Немкова Евдокия Гордеевна—Танды районда «Элегес» совхозта өг-бүлө ээзи.
4. Ондар Доглаа Хурен-ооловна—Сүт-Хөл районда Сталин аттыг колхозтун колхозчузу.
5. Ооржак Мая Семисооловна—Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхозтун колхозчузу.
6. Ооржак Чадамба Самбай—Сүт-Хөл районун Суг-Аксы көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.
7. Санчы Килин Чүдек-оол—Эрзин районда «Чаа оруу» колхозтун колхозчузу.
8. Сарыглар Бүлчөшек Кужукай—Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхозтун колхозчузу.
9. Сарыглар Долчуаа Марты-

Чаа дүжүттүң таразының далганы

СТАВРОПОЛЬ. Буденновскиниң далган тырттар заводунун коллективни чаа дүжүттүн таразын тырттырып эгелээ. Кызыл далганын баштайгы тырттырылганы бергенер. Чоокку үеде крайнын өскө-даа дээрбелери чаа дүжүттүн таразын база тырттырып эгелээр. (СЭТА).

Чаа бүдүрүлгө сезонунга бүдүрүлгө эки белеткениң. Олар чаа-чаа дерилгелер-биле баян. Тараа дүжүрери, далган болгаш шишкинди чүдүрүлгези механизастатынган. (СЭТА).

Тыва автономнуг областа хөй урууларгы иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун 1944 чылдын август 18-теги Чарлыына үндөүлөш, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун мурундан шаңнаары болза:

- Тос урууларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИЦ АЛДАРЫ» ОРДЕННИЦ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
1. Донгак Шакыр Чадамбаовна—Чөөн-Хемчик районда Жданос аттыг колхозтун колхозчузу.
 2. Күжүгет Оржумаа Данчымроол—Барыын-Хемчик районда Ворошилов аттыг колхозтун колхозчузу.
 3. Михальченко Марфа Романовна—Каа-Хем районун Сарыг-Сеп көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.
 4. Монгуш Көк-уруг Лопсан—Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхозтун колхозчузу.
 5. Никитина Анна Ефимовна—Каа-Хем районда Ворошилов аттыг колхозтун колхозчузу.
 6. Ооржак Имйреш Динмей—Барыын-Хемчик районда «Кызыл тараачын» колхозтун колхозчузу.
 7. Ооржак Чооду Мандыкы—Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхозтун колхозчузу.
 8. Сарыглар Хорлуу Лопсановна—Сүт-Хөл районда «Сталинчы орук» колхозтун колхозчузу.
 9. Сарыглар Кыспака Дактан—Барыын-Хемчик районун Кызыл-Мажалык көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.

- Сес урууларны төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИЦ АЛДАРЫ» ОРДЕННИЦ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
1. Берестова Мария Ивановна—Танды районун Бай-Хаак көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.
 2. Кононова Мария Степановна—Кызыл хоорайда өг-бүлө ээзи.
 3. Монгуш Билчиймаа Намбар—Чөөн-Хемчик районда Сталин аттыг колхозтун колхозчузу.
 4. Монгуш Ытпал Хола—Сүт-Хөл районун Суг-Аксы көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.
 5. Неволлина Наталья Степановна—Каа-Хем районун Сарыг-Сеп көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.
 6. Ондар Чаш-уруг Конгаштайовна—Сүт-Хөл районда Жданос аттыг колхозтун колхозчузу.
 7. Ондар Чоок Айжы—Сүт-Хөл районда «Большевик» колхозтун колхозчузу.
 8. Ооржак Кадышпай Самдан—Сүт-Хөл районда Калинин аттыг колхозтун колхозчузу.
 9. Саая Дамбия Сымья—Барыын-Хемчик районда «Ленин оруу» колхозтун колхозчузу.
 10. Сарыглар Таржык Мокуроол—Барыын-Хемчик районун Кызыл-Мажалык көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.
 11. Сурут Долчан Хурен-оол—Барыын-Хемчик районун Кызыл-Мажалык көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.

12. Тулуш Досуаа Багай-ооловна—Сүт-Хөл районда Сталин аттыг колхозтун колхозчузу.
13. Хомушку Оолак Сандык—Барыын-Хемчик районда «Ленин оруу» колхозтун колхозчузу.
14. Черепанова Анастасия Федоровна—Каа-Хем районун Ильянка суурда өг-бүлө ээзи.
Чеди урууларын төрөөн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИЦ АЛДАРЫ» ОРДЕННИЦ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
1. Мерзлякова Мария Алексеевна—Каа-Хем районда «Большевик» колхозтун колхозчузу.
 2. Монгуш Чолдак Балчиевна—Чадаана хоорайда өг-бүлө ээзи.
 3. Немкова Евдокия Гордеевна—Танды районда «Элегес» совхозта өг-бүлө ээзи.
 4. Ондар Доглаа Хурен-ооловна—Сүт-Хөл районда Сталин аттыг колхозтун колхозчузу.
 5. Ооржак Мая Семисооловна—Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхозтун колхозчузу.
 6. Ооржак Чадамба Самбай—Сүт-Хөл районун Суг-Аксы көдээ Советинде өг-бүлө ээзи.
 7. Санчы Килин Чүдек-оол—Эрзин районда «Чаа оруу» колхозтун колхозчузу.
 8. Сарыглар Бүлчөшек Кужукай—Барыын-Хемчик районда «Красный пахарь» колхозтун колхозчузу.
 9. Сарыглар Долчуаа Марты-

Совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Төрээн чурттуң күчү-шыдалын үзүктөл чок быжыглап турар

Азербайджанның КП-ның Төп Комитетиниң болгаш

Азербайджанның КП-ның Баку хоорай комитетиниң катышкан пленуму

БАКУ. (СЭТА). Чоокку хүннерде Азербайджанның КП Төп Комитетиниң болгаш партияның Баку хоорай комитетиниң катышкан пленуму болган. Пленумга ТК-ның болгаш хоорай комитетиниң кежигүнери-биле кады Азербайджанның партия организациязының хөй санын актив база олурдушкан.

Пленум Азербайджанның коммунисттериниң бузулбас чангыс-эвниниң болгаш сырый катышканының демдээниң адаа-биле, оларның СЭКП Төп Комитетинге эн-не ханызы-биле бердигениниң демдээниң адаа-биле эрткен.

Азербайджанның КП ТК-зының секретары эш М. Т. Якубовтун СЭКП ТК-ның Пленумунун түнелдериниң дугайында илеткелди чыгалганын улуг идепкейли-биле чугаалашканар.

СЭКП ТК-ның Пленумунун шийтпириниң болгаш бужар баък чөгүзүчү база делегей империализминин агентиниң Берияны илереткениниң партияга болгаш бүгү совет улуска улуг ужуур-дузалыг илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа демделеп турган.

Берияның партияга удур, күрүнеге удур үүлгедигерин узуткаары-биле СЭКП Төп Комитетиниң Президиумунун алган шийтпирлиг хемчеглерин чогуур өйүндө болгаш карачангыс шын шийтпир деп санап турарына база Берияны партиядан удур дугайында СЭКП ТК-ның Пленумунун доктаалын болгаш партияның, совет улустун дайыны кылдыр көргөш, ону судка бээр дээни чуудалтузунун турарын чангыс үн-биле бадылаан бодунун шийт-

пиринде Азербайджанның КП ТК-зының болгаш Баку комитетиниң катышкан пленуму демделгези.

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязының Төп Комитетиниң доктаалы болза, политика талазы-биле аажок улуг ужуур-дузалыг болгаш партия хүрээлениниң чангыс-аай чорунун болгаш Совет күрүнеиниң күчү-шыдалын моон сонгаар улам быжыглаарының херээнге бистин партияга болгаш совет улуска улуг ужуур-дузалыг документ деп чүвени пленум демделгези.

Пленумунун ажылы шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди улам-на дидим калбартырының демдээниң адаа-биле эрткен болгаш оң түнелинде Азербайджанның партия болгаш совет органының ажылында улуг четпестерни илереткен.

Азербайджанның КП Төп Комитетиниң болгаш Баку хоорай комитетиниң биороларының болгаш секретарларының ажылының практикасында коллективтиг удуртулганың партияны принципни үрөп турар деп шийтпирде демделеп турар.

Кадрларны шийлип алырының партияны принципни каржызы-биле үрөп, удуртулганың партияны методун каржы дужаар чорук-биле содуп, бюро кежигүнериниң болгаш ТК-ның кежигүнериниң эргелерин кызып, бодунун ажыл-чорудулганы дугайында биче-даа шүгүмчүлелди болдурбайн, ТК-ның бюро кежигүнериниң саналдарын тооп көрбейн, эн чугула айтырылганы боду часкаван шийтпирлеп турган Азербайджанның КП ТК-зының бир дугаар секретары турган эш М. Д. Багировтун талазында удуртулга-

ның багай стили дыка үр үеде туруп келген. Чамдыкта Азербайджанның КП ТК-зының бюрозунга болгаш пленумнарынга эн чугула айтырылганын талазы-биле шийтпирлерни эки белектел болгаш бүгү талазыг чугаалакышкын чокка далаш-биле үндүрүп турган.

Азербайджанның КП ТК-зының бюро хуралдарына болгаш пленумнарына шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди, ылангыя адаандан шүгүмчүлелди калбартырынга таарымчалыг байдалды тургуспаан турган. Республиканың партия организациаларының коллективтиг удуртулганының органы болур ТК-ның пленумунун болгаш бюрозунуа ролон ол бүгү чүүддер кудуладып турган.

Эш Багировту Азербайджанның КП ТК-зының бюрозунун составында пленум үндүргөн болгаш ону Азербайджан ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң даргазының албанындан дужүрер дугайында санал киирген.

Республиканың партия организациаларының ажылында улуг четпестерни дүргөн чайлаары, СЭКП ТК-ның Пленумунун шийтпиринде саялданган сорулгаларны чедишкенин боттандырар сорулга-биле партия амьдыралында улуг четпестерни чайлаары болгаш республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузушкунунун бүгү-ле адыралыга партияны удуртулганы методтарын үлэининден экижилдерин Азербайджанның КП Төп болгаш Баку хоорай комитеттеринден, обкомнарындан, хооркомнарындан болгаш рай-

комнарындан пленум негезен. Партия, совет, профэвилел организацияларының ажылында четпестерни чайлаарыга элээн хөй практиктиг хемчеглерни пленум айткан.

Бистин улуг партиявыстың хоочун болгаш шийтпиринден отрядтарының бирээзи болур Азербайджанның партия организациазы бодунун ажылында частырылганы болгаш четпестерни чайладып ап шыдаарын, Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязының Төп Комитетиниң моон сонгаар-даа шыныч болгаш идегелди чөлөнгичи болуп шыдаарын Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязының Төп Комитетинге Азербайджанның КП-ның Төп болгаш Баку комитеттериниң катышкан пленуму буюрду.

Бакунун болгаш бүгү Азербайджанның партия организациаларының коммунистери политика талазы-биле бышканын, олар Бакунун партия организациазының алдарлыг большевикчи чачалыгына төлөптү деп чүвени пленум көргүскен.

Азербайджанның партия организациазы бодунун хүрээленин СЭКП ТК-ны долгандыр улам сырый катыштырар болгаш республиканың мурунуга партияны болгаш чазакты салган ажыл-агый политиктиг сорулгалары амьдыралга чедишкенин боттандырар дээш демиселде Азербайджанның ажылчы чоннарын ТК-ның удуртулгазы-биле баштап шыдаар.

Пленумунун ажылыга СЭКП ТК-ның секретары эш П. Н. Поспелов киришкен.

Совет Эвилели-биле Израильдин аразынга дипломаттыг харылзааларның катап тургустунганы

Израильде совет элчин черинге бомба чазылдырганына холбаштыр бо чылдын февраль 12-де Совет чазактын соксатканы Совет Эвилели-биле Израильдин аразында дипломаттыг харылзааларны катап тургустунганы Израильдин чазак күзеп турарының дугайында делегния Совет чазакка дыйнадырын Израиль күрүне-нин чазак май 28-те Болгарияда бодунун херектеринге тур буюрети-рген төлээниң дамчыштыр Болгарияда совет элчинден дилгези.

Ооң соонда чорутунган чугаалакышкынының түнелинде Израильдин даштыкы херектер министр М. Шарет ССРЭ-нин Даштыкы Херектер Министри В. М. Молотовка июль 6-да мындыг уткалыг чагааны чоруткан:

«Дээрги мындаагылар, 1. Улустар аразының амгы байдалының көскү экижил турарын болгаш улустар аразының ам-даа шийтпирлетинг ужурулуг кол айтырылганы тайбын болгаш таарымчалыг арга-биле шийтпирлээринге калбаа-биле негтерээн күзөл катап тургустунуп турарын Израильдин чазак өсөлүгү үеде көрүп турар. Тайбынга ынакшылдыг бүгү улустар-биле найралче чүткээн бодунун политиказын барымдалаш, база бодунда бар-ла аргалар-биле бүгү улустарының аразынга чогуур болгаш таарымчалыг харылзааларны доктадырып дедишпашаан, Израильдин чазак амгы үенин байдалында Совет Социалистг Республикаларының Эвилели-биле Израильдин аразында дипломаттыг харылзааларны катап тургустун дугайында айтырыгны көдүрерин күзеп турар.

2. Тель-Авивте совет элчин черинге кем-буруулуг билдирмес идегестер бомба чазылдырганының соонда база ол частышкынының уржундан кижилерге болгаш эт-хөренгине когаралдар таварыштырганы-биле холбаштыр Совет Эвилели-нин чазак Израиль-биле дипломаттыг харылзааларын үскөн. Израильдин чазак 1953 чылдын февраль 10-дагы бодунун нотазына элчин черинге удур кем-буруулуг чорук дээш бодунун сагыш човакшыны болгаш буруузуңганы илереткен деп чүвени, база элчин черинге болгаш оон ажалдакчыларынга таварыштырган кемдедиги болгаш материалдыг когаралдары долзуу-биле төлээрин санаалаан деп чүвени Израильдин чазак сагындырып турар. Кем-буруулуглары тыпкыш шийдер дээш Израильдин полициязы бодунун бүгү күштерин салган.

Израильдин полициязындан хамаараышпас чылдаганын ужурундан кем-бурууну кылган черинге буруулуглары иствэри ол чоруктун болганының соонда 15 хонук эрте бергенде ам эгелээни бидингир. Калбак чиндилгени чамдык организациаларының контораларына, ол ышкаш жуу бажынарга база чоруткан болгаш ол чорукка кирип болур хиле он-он кижилерни байсаары-биле туткан.

Чорутунган иствеге амга чедир түнел чок болганы хомудангыч, ынак-чазак-да, херек оон-биле соксатынмаан болгаш кем-буруулуглары тудул, судгаары, оларга чогуур шийткелди оонары ам-даа бодунун чадывас деп идегел-биле буруулуглары дилээри долу күш-биле үргүлчүлүгү турар.

3. Израильдин чазак болза, ССРЭ-нин Даштыкы Херектер Министрствозунун 1951 чылдын ноябрь 21-де нотазына бодунун 1951 чылдын декабрь 8-теги харызының дугайын сагындырынга бо таварышканы ажыглап турар, мында Израильдин чазактын делегези:

«ССРЭ-ге азы тайбынга ынакшылдыг өске кандыг-даа күрүнеге удур

агрессияның актызын күүседир азы белектээр чорукту деткиринге Израиль каян-даа чөпшээрэвин келген бога чөпшээрэвес». Ол политика өскерилге чокка артып каар. ССРЭ-нин талазы-биле өжээниң сеткил бодал чок болуп, харын-даа оон-биле найыраалдык болгаш тайбын харылзааларны доктадыр болгаш деткир дугайында сагыш салып турар болгаштың, Израиль болза, Совет Эвилелинге удур агрессия сорулгалыг кандыг-даа эвилелге азы дугуржулгага киришес.

4. 1953 чылдын февраль 12-де үстүнгөн таарымчалыг дипломаттыг харылзааларны улустар аразының эзулуг найыралыга үндээлээш, катап тургустун Совет Социалистг Республикаларының Эвилелиниң чазакта Израильдин чазак албан эзуу-биле санал киирип турар.

Таварышканы ажыглаш, дээрги мындаагыларга бедик хүндүткелини буюрдуң деп дамчыдып тур мен.

М. Шарет, Израильдин даштыкы херектер министр.

1953 чылдын июль 6-ы. Израильдин даштыкы херектер министр М. Шареттиң чагааныга ССРЭ-нин Даштыкы Херектер министр В. М. Молотов моон адаанда харыны чоруткан:

«Дээрги министр,

1953 чылдын июль 6-дагы Силер-ниң чагаанын-биле холбаштыр дыйнадыр болза:

ССРЭ-нин Израильде элчин черин дөвискээринге февраль 9-та кара-сагыштыглар бомба чазылдырышкыны кылган, оон түнелинде элчин чериниң ажалдакчылары болгаш элчин чериниң чамдык ажалдакчыларының өг-бүлезиниң кежигүнери аар балыгланган, оон-биле холбаштыр Совет чазак Совет Эвилелиниң Израильде элчин, база бодунун элчин чериниң составын кийгиртип алган, ынакша Израильдин чазак-биле дипломаттыг харылзааларын соксаткан.

Израиль биле Совет Эвилелиниң аразында дипломаттыг харылзааларны катап тургустун дугайында Израильдин чазак Совет чазакка май 28-те санал киирген. Совет чазак ол саналды көөрдө, Тель-Авивте совет элчин черинге удур кылган кем-буруулуг үүлгедигер дээш Израильдин чазак сагыш човап, буруузуңуп турарын болгаш буруулуглары тывар дээш дилээшкени ажыктыг түнел бербесе-даа, Израильдин чазак, оон меделгели-биле алдыр, ол буруулуглары тыпкыш, судка шийчидери-биле дилээшкенин үргүлчүлүгү турарын барымдалаш көргөн.

Совет Эвилелинге удур агрессия сорулгалыг кандыг-даа эвилелге азы дугуржулгага киришээниң дугайында Израильдин чазактын меделгелин Совет чазак база барымдалаш көргөн.

Израильдин чазактын үстүнде көргүскөн буюрдулганын база Совет Эвилели-биле найыраалдыг харылзааларны доктадырынга оон сагыш салып турарын илереткенин барымдалаш, база өске чурттар-биле таарымчалыг харылзааларны болгаш улустар аразының кады ажылдакышканын быжыглаар чорукту деткир деп бодунун политиказын барымдалаш, Совет чазак бодунун талазында Израиль-биле найыраалдыг харылзааларны катап тургустун болур деп санап турар.

Мээн бедик хүндүлээшкенин буюрдуң деп турарымын Силерден дилеп тур мен, дээрги министр.

В. Молотов, 1953 чылдын июль 15-ы.

ПАРТИЯ РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПАРТИЯ АКТИВТЕРИ-БИЛЕ КАТЫШКАН ПЛЕНУМНАРЫ

ЧАА-ХӨЛ

Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязының Чаа-Хөл райкомунун пленуму июль 20-де болуп эрткен. Пленумунун ажылында районунун партия активи база калбаа-биле киришкен.

СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун түнелдериниң дугайында илеткелди партия райкомунун секретары эш Бегиз кылган. Пленумунун бүгү киржикчилери районунун партия организациазының чангыс эп-сеткилдиг күзөл-соруун илеретпашаан, Берияны кем-буруулуг болгаш күрүнеге удур херээн дугайында СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун доктаалын изиг өөрүшкү-биле деткээнер.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер болза, районун бүгү коммунисттер болгаш ажылчы чоннары Берияны хоралыг херээн чогуур үезинде илереткен партияны болгаш чазактын доктаалдарына сеткил ханышкынының ужуражып турар деген буюрдуң чугаалаанар. Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязын долгандыр сырый катышканы районун партия организациазының Коммунистг партияны болгаш совет чазактын шийтпирлерин амьдырала улам чедишкенин боттандырар дээш демиселге кезээ-де белен болуп турарын ук пленум көргүскөн.

БАА-ХЕМ

СЭКП Каа-Хем райкомунун партия активи-биле катышкан пленуму организастыг болгаш бедик идеялыг дөңсөө эрткен. СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун түнелдериниң дугайында партия райкомунун секретары эш Верзилинниң илеткелди пленумунун бүгү киржикчилери улуг ичээтпейлиг дынаанар.

Берияның партияга болгаш күрүнеге удур чоруткан үүлгедигерин узуткаары-биле партия Төп Комитетиниң Президиумунун ач чоруткан хемчеглерин пленумун киржикчилери эн-не чүүдүгү деп көрүп, СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун доктаалын даямдиги болгаш үргүлчүлүгү адыш часкаашкыны биле деткээ.

Пленумга болган илеткелдиң талазы-биле 13 кижиге санал берген. — Бистин Төрээн чуртувустун улустарының аразына өжээнишкек чорукту өскүдерин орадалаштып турган Берияны херээн бистин Коммунистг партияга чогур үезинде

Партияга улустун идегелин кошканды орадалаштып турган Берияны бужар бак үүлгедигериниң дугайында Сталин аттыг колхозтун партия организациазының секретары эш Хайдып, Ленин аттыг колхозтун даргазы эш Топтуг-оол, Кара-Сугун партия организациазындан келген эш Токарев олар болгаш оон-даа өскелер кончуг шын чугаалап, боттарыны килениң хордаашкыны илереткенер.

— Улуг орус улустун көргүзүп турар дузаламчызын дугайың Тыванын ажылы чоннары каян-даа утпас. Даштыкы империализмин Берия ышкаш агенттериниң кандыг-даа күжү Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас эп-найыраалын үзүп шыдавас дээрзин дайындар билдип алзынар! — деп, эш Токарев чугаалаан.

Пленумунун бүгү киржикчилери болза, районун партия организациазы бодунун хүрээлени улам сырый катыштырарын, партия кежигүнери болгаш партия кежигүнерини кандидаттар политиктиг серемчиледи бедидерин, ажыл-агый, культура тургузушкунуңга чедишкенин быжыглаарын болгаш өстүрерин хүлээнген. Ол дугайы пленумунун хүлээп алган шийтпирде бижитинген.

согалап илереткен. Блат чок чарданчак дайын партияны болгаш улустун күжүңге канчап буюрдуң?! Ол болза, делегей империализминге сатынган эн-не хордакчы дайын-дыр. Дайын часкан. Партияны болгаш улустун чангыс-эвинге халдап болбас чүве-дир деп чүвени шак ыңдыг бериялар билди алзынар! — деп, район прокурору эш Ткачев улуг килениң хордаашкыны биле чугаалаан.

«Октябрь 14 чыл ою» колхозтун даргазы эш Елисеевтиң чугаалааны болза: — Коммунистг партияны болгаш совет чазакты долгандыр коммунисттерниң база бүгү ажылчы чоннарының сырый катыжышкыны улам күштөйлөп турар. Партияны болгаш чазактын директиваларын амьдырала улам чедишкенин боттандырар бис.

СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун доктаалын деткээн шийтпирин ук пленум хүлээп алган.

ЭРЗИН

СЭКП Эрзин райкомунун актив-биле катышкан пленуму Совет Эвилелиниң Коммунистг партиязының Төп Комитетиниң Пленумунун түнелдерин чугаалашкан. Ук айтырыгы дугайында илеткелди СЭКП райкомунун секретары эш Елизаров кылган.

Берияның партияга болгаш күрүнеге удур кылып турган кеминг херектерин чогуур үезинде илереткен партияга болгаш чазакка ол пленумун киржикчилери чангыс үн-биле өөрүп четирген. Олар болза, чарданчак болгаш кара-сагыштыг дайының — Берияны хоралыг үүлгедигеринге шыдажыр аргажок килениң каргаашкыны илереткенер.

Пленумга 12 кижиге санал берген. Улустар аразында тайбыны болгаш найыраалдык чөлөнгичи болур совет чурттуң күчүзүн суадырып, коммунизм тургузушкунунун херээнге шалтык кадарын орадалаштып турган Берияны кем-буруулуг каржы херээн буруудаткан шыныч болгаш чидиг уткалыг өстөрүн олурушканын даямдиги адыш часкаашкыны-биле деткип турганар.

— Бистин коммунистг партиявыстың хүрээлени улам сырый катышкан. Чон бодунун төрээн партиязының шыныч политиказын эки билдир. Партия биле чонун харылзаазы хоралыг дайын Берия үрөп бузарын орадалашкан. Ол болдунама! Коммунистг партияга удурланган Берияны совет улус бодунун

оруундан ширбип катгышаан, коммунизм тургузушкунунун чедишкенин улам быжыглаарлар. Бистин колхозуус бо чылдын ажыл-агыйы оналдаларын чогуур үезинде боттандырып шыдаар — деп, «Сталинчы орук» колхозтун партия организациазының секретары эш Аракчаа чугаалаан.

«Коммунизмге орук» колхозтун даргазы эш Вадарчы сөс алган. Оон чугаалааны болза: — Бистин улустуус бодунун Коммунистг партиязынга ханы буюрдуң. Көдээниң коммунисттери, колхозчу тарааны совет хоойтуунун эн-не дээди шийткел-биле ялааларын күзеп турар. Совет чуртка дайыннары хостуг базар чери чок! Бистер колхозчу ажыл-агыйымыз улам дүргөн темпиги сайырадыр бис.

Пленумун хүлээп алган шийтпир СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун доктаалын деткээн болгаш ону районун партия организациазының моон сонгааргы ажылынга удуртулга болдуруп хүлээп алган. СЭКП райкомунун ол пленумунун соонда, июль 21-де ВЛКСМ-нин Эрзин райкомунун актив-биле катышкан пленум болган. Пленум бедик идеялыг дөңсөө эрткен. Берияны кеминг херээн чогуур үезинде илереткен дугайында коммунистг партияга болгаш совет чазакка районун комсомолчулары болгаш аныктары өөрүп четиргенни ол пленумун киржикчилери илереткен.

ТЕС-ХЕМ

СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун түнелдерин Тес-Хем партия райкомунун актив-биле катышкан пленуму чугаалашкан.

Илеткелчи—СЭКП райкомунун секретары эш Насыл-оол болгаш пленумун бүгү киржикчилери болза, делегей империализминге бердиген сатынкыч Берияны хоралыг херээн илереткен СЭКП Төп Комитетиниң Пленумунун доктаалын чангыс үн-биле деткээнер.

— Партияны болгаш совет улустун дайыны Берияны кеминг херээн сойгалап илереткен төрээн партияга болгаш чазакка четкирди! Бистер — коммунисттер болгаш бүгү совет кижилер коммунизм тургузушкунунун чедишкенин чүткүдүгү күш-ажылдар

биле өстүрер бис. Бистин колхозтарымыз сандардырың бодан Берияны күзөли боттанмаан болгаш боттанмас-даа ужурулуг. Партияны болгаш чонун күжүңге халдарын орадалашкан дайынар — бериялар совет хоойтуунун шыныгы ялааларын чайлавастар! — деп, Калинин аттыг колхозтун партия организациазының секретары эш Кеский-оол чугаалаан.

Дайыннарының чимченишкенин херээнге өлүмүгү хары кылдыр тургузуку күш-ажылды чедишкенин өстүрүшүшкөн, Коммунистг партияны, Совет чазакты долгандыр улам сырый катыжар бис. Ук пленумун хүлээп алган шийтпир шак ыңдыг уткалыг.

ССРЭ-нин Даштыкы Херектер Министрствозунда

ССРЭ-нин Даштыкы Херектер Министриниң Оралакчызы В. А. Зорин Турция республиканың Москва элчин дээрги Хозарга бо чылдын июль 20-де мындыг уткалыг нотаны тулдускан:

«Совет Социалистг Республикаларының Эвилелиниң Даштыкы Херектер Министрствозу Турция республиканын элчин черинге дараазында чүүлдү дынадыр деп шийтпирлеп турар.

АКШ-тин шериг корабльдарының катыжышкыны — шүптү 10 корабльдар, оң иштинде 2 крейсерлер, 3 эсминецтер, 4 тральщиктер болгаш 1 десант октаар судно июль-дө, 22-ден 27-ге чедир үенин иштинде Стамбулдун портунга турар деп Анкарада совет элчин черинге Турцияның даштыкы херектер Министрствозу меделгези.

Оон улустур, Турцияның даштыкы херектер Министрствозу англи шериг корабльдарының катыжышкыны — шүптү 22 корабльдар, оларын иштинде 3 крейсерлер, 4 эсми-

нецтер, 6 тральщиктер, 4 десант октаар суднолар июль-дө 27-ден август 3-ке чедир Стамбулдун портунга турар деп совет элчин черинге меделгези.

Ол меделгелдер-биле чергелештир, улуг-улуг шериг корабльдары даштыкы шериг корабльдарының катыжышкыны Кара Далайын өдүглериниң порттарынче кирери сөөлгү үеде көвүдзүн деп чорукке болгаш, а үстүнде айттырган 10 америк шериг корабльдарын болгаш 22 англи шериг корабльдарының Стамбул портунга турары бир язынын шериг демонстрациязы кылдыр көрдүрүп апар деп чүвеже Турцияның даштыкы херектер Министрствозу кичээнгей салыр ужурулуг.

Айтынган байдалдар-биле холбаштыр Совет чазак Турцияның чазакта немелде дынадыгы алырын идегеп турар.

Ук нотаны Турцияның чазакта дамчыдары дээрги Хозар чазак.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДА

Херэзженнерниң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгези

Бай-Тайга районун Сталин аты колхозтуң колхозчу херэзженнери партияның XIX съездинин даалгаларын күүседир дээш кызымаккай ажалдап турар.

Колхозта күш-ажыл кылып шыдаар 280 ажыг херэзженнер тудугда, ховуда, малда туст-туст хуваатынган. Тудуг бригадасында ажалдап турар херэзженнер саман бүдүрүлгезинде 2 бөлүк болуп алган эки ажалдап турарлар. Оларның иштинден норманы ажыр күүседип, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны шынарын хүн-бүрү улам экижидип турар кижилер хэй. Чижээ, Манышываа, Бическ, Карбы, Тая, Хорлушпай олар үлүг-нормазын 150—180 хуу күүседип турар. Бо чылдын саман бүдүрүп үндүрер планын июль айда доозарын шийтирилээн.

Мал фермазында херэзженнер колхозтун нийтилертирер малынын баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш демиселди чорудуу турар. Ылангыч малдын чаш телуун менди ажаап өстүрери оларның кизээнгелинин төвүндө кирген. Колхозтун хаван каларчылары эштер Дүктеш, Белек бо чылын төрүтүнгө 75 хаван оолдарын бүрү менди өстүрүп турарлар. Кадарчылар Бичи-Уруг, Чыпысмаа, Бичек, Хүргүл олар шээр болгаш бычыгыт бода малдарнын баш санын өстүрер, оларнын продуктулуун бедидер дээш кызымаккай ажалдап турар.

Хову бригадасында ажалдап турар херэзженнер бо чылын бедик дүжүттү алыр дээш часын чер ажалдарынын болгаш амгы чайгы ажаалга үезинде бедик көргүзүлгөни чөдөп алганар. Ам үеде тараанын чайгы сугтадын, пок үнүштерини ашталгазын кылып турарлар. Ында ажалдап турар эштер Дадар, Тая, Өдөш, Долум олар хүн нормаларын үргүлчү ажыр күүседип турар.

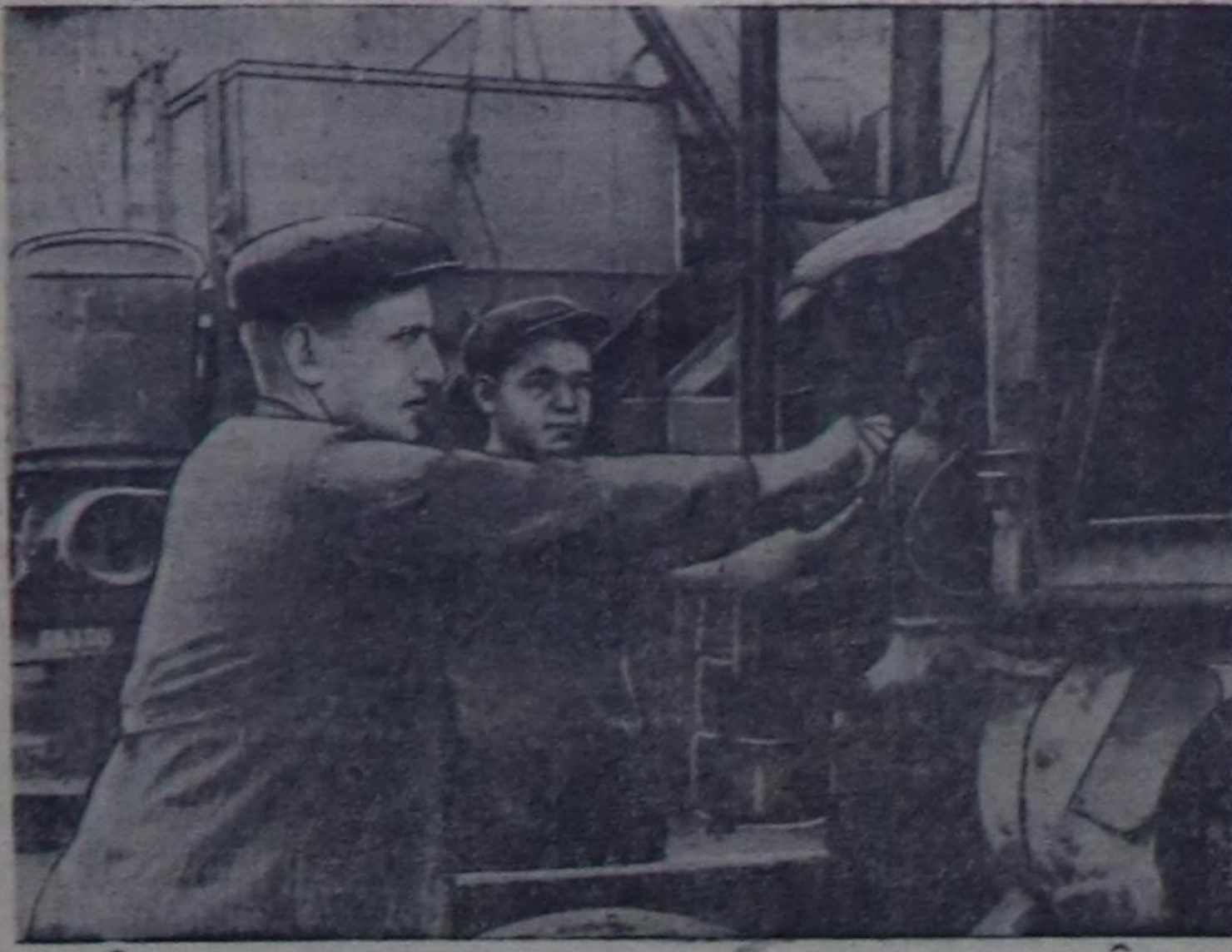
С. ДАЙТАН.

Планын күүсеткен

Бай-Тайга районда Сталин атыг кедээ ажил-агый артели нийтиния малын өстүрерини планын малдын чүзүн аайы-биле 115 хуу күүсеткен. Чүгүле малдын баш санын өстүрерини талазы-биле чедикширер чедип алдынган эвес, харын малдын продуктулуг чорун бедиткен.

Колхозтун нийтилертирер малында ам-даа төрүүн малдар бар болгаш мал өстүрерини планы ам-даа дыка ажыр күүсетинер.

М. МӨНГЕ.

Бистин областың машина-трактор станцияларының механизаторлары бо чылын бедик дүжүт ажаап алышыкыныга бүгү тала-биле белеткедиги кирер болгаш ажаап алышыкы ажалдарыныска хуу-саада, чидирг чокка чорудар дээш күженишкиниг белеткенип турарлар.

Бай-Хаак МТС-тин сураглы комбайнер Иван Ряскин ажаап алышыкыга бодунун комбайнын бүрүн белеткеп алган болгаш ам чүгүле кезип кириптерине беле.

Чурукта: эш И. Ряскинни бодунун комбайнын хынап көрүп турары. Чуруу С. Феоктистовтуу.

ЧАЙЛАГЛАРДА МАЛДАРНЫҢ ИЕНГИЛДЕЗИ ЭКИ

Улуг-Хем районда Жданов атыг кедээ ажил-агый артелиниң малчыныры нийтинин малдын чайгы семиртилге денгилдезин чедикширер чорудар дээш серини, көктүг, шыктыг чайлаг тайгаларда эрестиг ажалдап, боттарынга хамаарылгалыг малыны ажаалда хайгааралын улам күштелдирип турар.

Чыгы мал фермазының улуг чыгычызы эш Сенгин-оол баштаан малчынар боттарынга хамаарышкан 270 ажыг баш нийтинин чыгы малын Хендергенин Калбак-Саары деп чайлаг тайгада эки эки денгилдеги одарладып турар. Оон иштинде эш Сенгин-оолдун кададында чыгызындан чазын төрөөн 50 баш бенин 50 кулунары менди болгаш эки шынарыг доругуп турар.

Ол ышкаш Барыктын 6 кезек серин чайлагларында чайлап турар

шээр малдын нийти туруш байдалы эки турар. Хойжуларыны иштинде эштер Чүдүм-оол, Дакла, Даспан, Соскал, Сүте болгаш Өвден-Шолдун 2 кезек чайлаанда анык инектер кадарчылары эштер Энге-Маалдыр, Күскежик олар туст-туст хамаарышкан малыны олар-белчинрин таарыштырып, оларнын келир кышка удуур эки шынарыг семиртилгези дээш кызымаккай ажалдап турарлар.

Оон-биле кады районун зооветеринария ажалдакчыларынын талазындан туст-туст тайгаларда чайлаглаан колхозтун малын үргүлчү барып көрүп, мал ажалдакчыларыга боттарынын арга сумелерин берип турарын манаа демдеглери база чугула.

А. КАРА-ООЛ.

Улуг назылыг колхозчулар

Чөөн-Хемчик районун Хорум-Даг сумуда Жданов атыг колхозтун кежигүнери К. Седек, О. Данчмей, К. Чүдүм, М. Кекжипен, Даржаа оларнын назы-хары 65 чедип турар. Олар тудуг, хову болгаш дээрбе ажалдарында анык колхозчулардан тудак чок, харын чамдык кижилерден ажыр ажалдап турар. Олар чартык чылда 62 күш-хүннери ажалдап тургаш, кижжи бүрүзү 115-тен

145 чедир күш-хүннери ажалдап алганар.

Улуг назылыг колхозчуларнын ажалдап турарын көөрге, кончуг хынамчалыг болгаш шынарыг болуп турар. Олар боттарынын дуржулгалыг ажылы-биле анык колхозчуларга эки үлегерни көргүзүп турарлар.

М. СЫНАА.

Коллективтиг ажил-агыйга удуртулгада четпестерни узуткаар

Току районда «Совет Тыва» колхозтун организас, ажил-агый тургузуунда улуг четпестер сөөлгү үеде тыттып келген. Оон кол чылдагааны колхозтун баштаар чери, оон даргазы эш Базыр онаашкан ажилына харысалга чокталып, удуртулганы суларатканында.

Колхоз бүдүрүлгезинге хүн-бүрүн удуртулгазы кончуг багай болуп, удаа-дараа тыттып келип турар четпестер-биле демиселди баштаар чер шийтирилг чорутпайн, шүгүмчүлөдү болгаш бот-шүгүмчүлөдү хөгжүтпейн турарында бригадаларда, фермаларда, коллективтиг ажил-агыйнын организастыг тургузуунда улуг четпестер тыялган. Колхозтун баштаар чери тудуг, хову, аяныр болгаш тывыш бригадаларын, мал фермаларын колхозчуларын нийти хуралындан бадылаан негелделер Этугаар удуртпайн турар, оон уламында бригадирлер, ферма эргелекчилери ажилга харысалга чок болуп, онаашкан хүлээлгезин күүсетпейн турарлар.

Колхоз бо чылын план Этугаар 12 чурттада, культура черлеринин бажынарын тудар, 20 чурттага бажынарын кышалаар, 500 хой кирер бир кажааны, бир айт кажааны кылып ужурулуг. Ам үеде ол бүгүден чүгүле 6 чурттага бажынарын ханазы салдынган. Эске тудугтарнын материалдары безин белек эвес. Бригадир эш Манаңчыг тудугчуларын күш-ажылын багай организастап, Этууг удуртулга кылбайн, анаа-ла, кижилерге чөм үлөп бээр, кандыг-бир сан-түн сүрер чорукче шийчээн. Бригадада күш-ажылдын организастыгы кончуг куду денгилдегидиг тудугчулар ажилга орай үнер, ажалдан эрте чанар, күш-ажылдын үчүлүн чогуур негелде чедир тургуспайн турар.

Колхозтун аяныр болгаш тывыш бригадасы колхозчуларын эът, балык-биле хандырар, күрүнө мурунга белеткел планын күүседир сорулгалыг. Бо чылын аяныр планын күүседир хамаан чок, ол ажил-

ды шуут организастап чорутпаан. 30 тонна балык тудар пландан чүгүле 5 тонна күүсетинген. Баштаар чер балыкчыларны чогуур херекселдер-биле хандырбаан.

Кедээ ажил-агый артелиниң Уставында айтып турарын Этугаар колхозчуларын нийти хуралын бир ай санында-ла чорудар ужурулуг. Ындыг турбуже «Совет Тыва» колхозтун кежигүннеринин нийти хуралы чартык чылыштинде болбаан. Ол чорук артелиниң ажил-агый, организас тургузуунда четпестерни өйшөөндө узуткаарына, массанын шүгүмчүлөдиг чазалгаларын хөгжүдеринге моондактыг болуп турар. Нийти хуралга чугаалажыр ужурулуг айтырылгаларын колхоз баштаар черинин хуралына шийтирилеп турары буруу. Чижээ: колхозтун бүдүрүлге планын бадылаарын, колхозка чаа кижилерни хүлээп алырын колхозтун баштаар черинин хуралына үзе шийтирлээри-биле кызыгаарлатынып турар. Бо чылын колхозка эштер Тогдукпан, Биче-оол оларны нийти хуралын шийтири чокка хүлээп алган. Колхоз кежигүнү эвес Биче-оолду хой кадарчыныга томуйлаан.

Колхозта үчөт болгаш өчөттүг байдалы кончуг багай тургустунган. Бригадирлер эштер Манаңчыг, Сундуй олар колхозчуларын ажалдап алган күш-хүннеринин үчүлүн айымы-биле кылбастан. Шынгын үчөт чоктун хараазы-биле чамдык колхозчуларын күш-хүнүн сагыш даап санаар, будуудулар чүдүлөр бар болуп турар. Ындыг чорукту хову бригадасынын бригадир эш Сундуй кылган.

Колхозтун санаачызы эш Дамдын үчөт, өчөттү багай тургузуу, ону эдер талазы-биле хемчег алыр, кыздар хамаан чок, харын-даа үргүлчү арагалар, хөй-нийтинин өнчүзүн самчындап турар. Чартык чыл иштинде колхозтун үнени, кирген чарыгдалдарынын, орулгаларынын өчөдү чок. Хөй-нийтинин хөрөгизинин, кедээ ажил-агыйнын херексел-

деринин камналгазын колхозта сагывайн турар. Язы-бүрү машиналар, шамактар, тергелер чер болганда чыдаар.

Үчөт, өчөттө, ажил-агыйда мындыг четпестер туруп турда, колхозта ревизия комиссиязы, оон кежигүннери эштер Дажырган, Лопсан олар кандыг-даа хыналда кылбайн, ангадай берген олуруп турарлар.

«Совет Тыва» колхозтун ажилында улуг четпестерниң дугайын, ында партия эге организастыгынын партияжи контрольдү, политик-массалыг ажалды багай чорудуп турарын СЭКП райкомунун бюро хуралдарына, пленумнарына, активтерге, райкүөскөмун сессияларына болгаш чөвүлө хуралдарына кайт ууда шүгүмчүлөп, чугаалажып, бо талазы-биле шийтирлерин үндүрүп турган. Ындыг турбуже ол удуртур органнар боттарынд үндүргөн шийтирлеринин күүселдизин чедип албайн, колхозтун ажилын эде тургузар талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн турар.

Колхозтун даргазы эш Базыр колхозчуларын, районун албан организация черлерин үргүлчү мегелээр, бүгү күжүн үндүрүп ажалдап болуп турар. Ол хову, тудуг бригадаларына, мал фермаларына кончуг ковар барып, хүн-бүрүвүн удуртулгазын кылбайн турар.

«Совет Тыва» колхозтун ажилында үстүндө айткан четпестер, кедээ ажил-агыйнын Сталинчы Уставын үрээр чоруктар болза, районун партия, совет, кедээ ажил-агый организацияларынын талазындай кошкак удуртулганын, анык колхозту ажил-агый, организас талазы-биле быжылгаларынын хемчеглеринин сулазын херечилээр.

СЭКП Току райкому, райкүөскөм болгаш кедээ ажил-агыйнын болгаш белеткелдеринин район эргелеги бо айтыргыны дарый өөренип көргөш, шынгын эргалдени кылыра эргежок чугула.

А. ЭЭРИЛГЕ.

ИЙИ ДАПНЫР НАРАҢА

Чая-Хөл районун Молотов атыг болгаш Ленин атыг колхозтарда тараанын камгалалы тургустымаан. Колхозчуларын эдилеп турары болгаш хуузунда малдарына кадат болгаш хайгааралды тургуспааны биле чаа үнүп турар көк тарааларын чула басып, чып турарлар. Бо дугайында амдыралды болган боттук чижекти көргүзүп болур бис. Ол районун Молотов атыг колхозта ажалдап турар трактор бригадасында кывар-чүдү сөөртүп турар колхозчулар Сайбын биле Шулуу ара-

зында мынчаар чугаалажып турганнар:

—Бо тракторуус канчап туруп аады, кужурум?

—Канчап деп чүң боор, эжиким, дүүн дүштен эгелээш, тевелер дилеп турган—ажыл бо-дур. Эдилеп болду-ла. Аыг-даа, бот-даа шыгырт турупкан.

—Тевелервис Ленин атыг колхозта барып туттурган дээр чорудуп, Сайбын чугаалаан.

Туразында сула салып каан тевелер тарааже кире бээрге, кожанын-

да колхозтун колхозчулары оларын туткулап алганы ол чүвөдир.

Демги ийи колхозчуларын харысалга чок болганын хараазы-биле колхозка ийи дапныр каража таварышкан: бирээде, тракторлар ийи бүдүн хүн иштинде ажалдаваан; ийиде, чаа үнүп турар көктараалары оларнын эдилеп турар тевелери улуг калбак майыктары-биле хайыражок таптап баскылаан.

Д. АЛДЫН-ООЛ.

УЛУГ ЧОГААЛЧЫ-РЕВОЛЮСЧУ

(Н. Г. Чернышевскийниң төрүтүнгөн түмүндөн бээр 135 чыл болганинга)

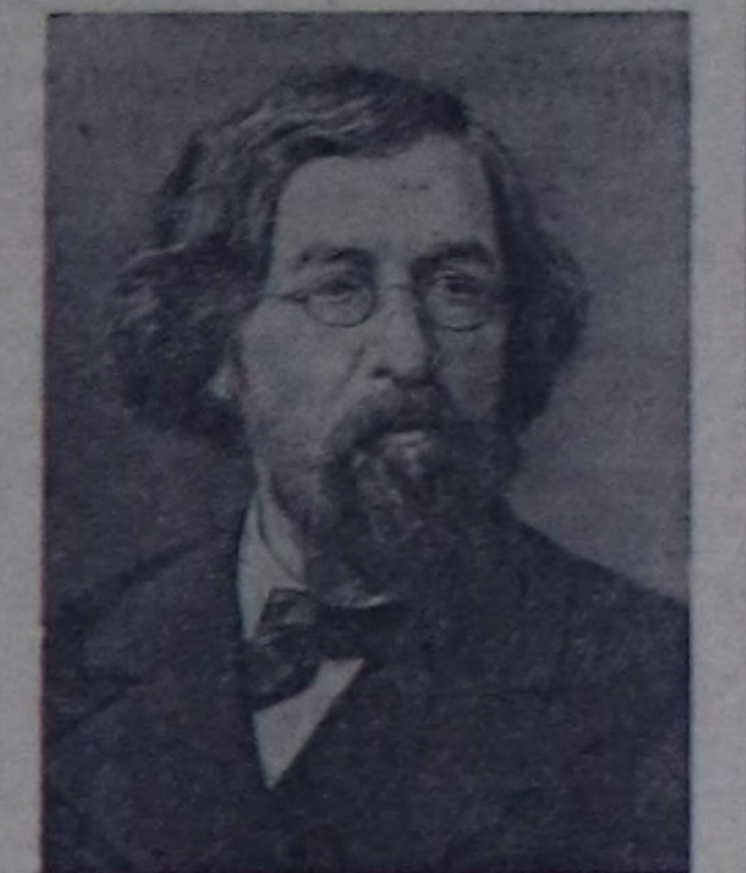
Бо чылдын июль 24-те улуг революсчү демократ, чалбыштыг орус патриот Николай Гаврилович Чернышевскийниң төрүтүнгөндөн бээр 125 чыл болган хүнү демдеглетинип турар.

Чернышевскийниң алдарлыг ады совет кижилериниң сеткил-сагыжында хайыралы-биле кадагалатылып турар. Ол ат улуг хүндүткел-биле бүргөткен болгаш бистин улугу-вустун чогааралы болуп турар. Чернышевскийни Маркс биле Энгельс үнелеп чораннар, оон ажалдарын В. И. Ленин хэй удаа сактып чоран. И. В. Сталин оон алды улуг орус нацияның эки тизээлекчилеринин аразына кирип адаан. Чернышевский болза, бүгү делегейге сураглы өлүп чиптес алдар-биле бүргөттинген.

Чернышевскийниң мировоззрения болгаш бүдүш-мөзүзү он тос чүчүлдүн ортаа үезинде орус улустун амдыралынын социал-политиктиг дүшкүрүлүг үезинде быжыгып догунаан. Кул эдилелиниң күчүлээшкениниң хэй чылдары болгаш ужур-дуржок чоруктар тараачыныры килентеткен, олар боттарынын дарлакчыларын — помещиктерни болгаш хааныг эрге-чагырганы көөр хөөн чок турганнар. Оларнын ол хөөнчоталышыкыны Россия 1853—1856 чылдарда Крым дайынына аштырганынын сөөлүндө улам-на күштелген. Ол аштырышыкын болза, кул эдилелдиг Россияныя экономиктиг болгаш политиктиг хөгжүлдө талазы-биле хожудангайын түнелди болган. 50 чылдарнын сөөлүндө болгаш 60 чылдарнын эгезинде чурттуң яны-бүрү дыка хэй черлеринге хүп үнүп тургулаан тараачынырынын үймөзөннери чангыс чалбыштыг улуг өртүн күштүг оода болуп катышкаш, бүгү-ле кул эдилелдиг болгаш хааныг эзу-чурумну узуткап кааптарына кыжанып келген турган.

Чернышевский Поволжьяны хосталдага мыак кижилеринин аразы-

га өскөни-биле ол бичезинден тура-ла дарлаткан массаларын хосталгага чүткүлдүүн болгаш оларнын дарлакчыларга хордап килентээн

революсчү хөөннерин бодунга шийгээп алкан турган. Чоо-биле чоок харылзаалыг болгаш мурнакчы орус литератураның чанчылдарынын аңаа сааьлар-хавыалыг болганы ону чалбыштыг демиселчи кылдыр канчалдырган болгаш 60 чылдарнын революсчү-демократтарынын удуртукчузу кылдыр идип үндүргөн.

Чернышевский болза, дыка хөй билиглерин ажалдакчызы болгаш улуг угаанныг кижжи болуп чоран. Ол философия болгаш политиктиг экономика талазы-биле база төөгү айтырылгаларын шийтирлээринин талазы-биле, оон ынай эстетика, уран чогаал литературазы болгаш кижидилге айтырылгаларын талазы-биле бурунгаар дыка улуг базымын кылган. Ол чүнү-даа мурунда политиктиг ажалдакчы-революсчү чоран; эртем болгаш уран-чүдү оон дайынчы сорулгаларын чедип алырын талазы-биле дузалаар чөспөзү турган. Чернышевский чурттуң ре-

волюциянын бүдүүзүндө турарын тодаргай көргөн болгаш ол революциянын хайныгып үнеринче бүгү-ле күштерин салып чоран.

Чернышевский болза, эрткен чүчүлдүн 50—60 чылдарында Россиянын нийтилерин билгезип алыр чорунда Россияны хожудангайын хараазы-биле «социализмни ботандыраарын материалдык байдалдарын болгаш нийтилерин күжүн чүгүле капитализмниң болгаш пролетариаттын хөгжүлдөзү тургузар аргалыг» (В. И. Ленин. Чогаалдар, том 17, арын 97) деп чүвени билгезип болгаш билчип шыдавас-даа турган. Революциянын кол күжүн тараачын чон деп ол көрүп турган. Чернышевский эртемниг социализмге чедир көдүрүлүп шыдаваан, ынчалзажок социалист-утопистер Сен-Симон, Фурье, Оуэн суглардан ыракта ажыр турган. Массаларын лидим революсчүг демиселче ол могаг чок кыйгырып чоран.

Чернышевскийниң мировоззрения-инин революсчү үндөзүнүн болганы ол үенин эң чугула айтырылгаларын эң бедик депшилгелги байдалы биле шийтирлээр арганы анаа берген. Ол орустун материалистиг боданынын үндөзлекчилеринин эң улуг кижилеринин бирээзи болуп чоран. Чернышевский идеализмниң аңгы талазы-биле утка-шынарын ханызы-биле бодунга тодаргайлап билчип алган. Идеализм болза, бистин боттук амдыралыкыстан аңгыда кандыг бир хуулгазынын өртемчөй база бар деп массаларны теңидип, оларнын идекей-сооруу суларалдып турар деп чүвени ол эчизинче чедир билгеш, анаа удур демисежиш чоран. В. И. Ленинниң үнелээни-биле алырга, Чернышевский болза, «50 чылдардан 88 чылга чедир-ле Этууг философия материалдык денгилде артып калып шыдаан карачангыс Этууг улуг орус чогаалчы болур». (В. И. Ленин. Чогаалдар, т. 14, арын 346).

Улуг революсчү-демократ болза, фейербахчы материализмниң харыч-чок характерин билгеш, бодунун материализмин ажилчы чоннарнын эрге-ажыктары дээш чидиг болгаш идекейлиг демиселдин тура-соору-биле байдып чоран.

Чернышевский ыңчаарда-ла расалыг теорияларга (ола чаа тыттып эгелеп турган) удур изни-биле демисежиш чоран, оларнын ол теориязынын канчап-даа таарышпаанын ылапты-биле бүзүредип көргүскөн. Чернышевский кижилерин расазын барымдаалап аңгылаар чорукка удур чоран болгаш оларны национал болгаш социал демоктеринин талазы-биле аңгылап көөр деп бүзүретпишаан, оон-биле кады бүтү чурттарын күш-ажыкчы кижилерин эрге-ажыктарынын чангыс болуп турар чүдү болза, оларнын дарлакчыларга болгаш күзүлээшкениге удур демиселди болурун демдеглээш. Чернышевский чамдык таварылгаларда (чижээлээрге, 1848 чылда Францияга болган революсчүг демиселди анализтарда) төөгү талазы-биле ханы анализти берип шыдаан болгаш ол талазы-биле чүгүле Маркска чөптөөн. Ол чөптүг болгаш чөптүг эвес дайыннарнын дугайында айтыргыны кончуг эки билчип шыдаан, ыңчангаш бо талазы-биле мындыг кайгамчык түнелди үндүргөн: «Бодунуң кызыгаарын камгалаар дээш улустун чорудуп турары, чүгүле ол дайын, медресидиг болгаш аяктыг. Чөптөөн алышыкынарын чедип алыр ийилке, өске анализларын тергилээр дээр сорулгалыг кандыг-даа дайын ужур-дуржок болгаш кижжи иүүр чок».

Ол үеде буржуаз космополитизмниң теориягыштары тарп тургужок, Чернышевский патриотизм дээш туржуп, ону кижини үнелеп көөрүтүп чугула чүдү кылдыр санап чоран. «Улуг орус кижжи бүрүтүнү төөгүлүг ужур-дуазы оон төрөөн чуртунуң мурунга бараан болушкуну-биле хемчөзтүнөр» — деп ол медресеп чоран.

Чернышевскийниң политиктиг экономика талазы-биле ажил-чорудууга-зы база бедик депшилгелги. Бодунуң «Капитал болгаш күш-ажылы» деп ажилына, «Политиктиг эконо-

мия» деп номуну Милльдин оочудур-ганынын тайылбырларына болгаш база өске-даа ажалдарына буржуаз политика-экономикиг теорияларнын харыксыраанын, оларнын эртемни билчип алыр хамаан чок, харын ону хирлендирип турарын чаа шаап илереткен. Ол мальтузианчы үзөлтө удуур демиселди чорудуп, массаларнын хоозуралы чонун көвүдээнинден болгаш хөрүнүн чөмжи өззө-штинден эвес, а буржуаз дарлакчыларын мөлчүлгези улгатканы-биле тайылбырлатынып турар деп бүзүредип чоран. Чернышевский буржуазиянын коргунуч дайызын чоран болгаш ону могаг чок чаа шаап илергейлп чоран.

Чернышевскийниң эстетикалыг теориязы бодунуң үезинин кижилеринге болгаш оон салгакчыларына дыка улуг ужур-дузалаг, ол болза, идеалистиг эстетикага удур болгаш нийтизи-биле черле идеализмге удур демиселдин чугула чүдү болуп турар. Гельс болгаш оон өөреникчилери болза, кайгамчык чараш болгаш солун чүдү амдырал-биле холбашпас кандыг бир «арыг», «дээди» чүдү болур джиш турган болза, Чернышевский кайгамчыктыг солун болгаш чараш чүдү амдыралды үнер бөжүш оон-биле холбаалыг чүдү болур деп медресеп чоран. «Кайгамчыктыг чүдү дээрге амдыралды» деп ол бодунуң сураглы диссертацияныга бижээш. Чернышевскийге кайгамчыктыг чараш болгаш солун чүдү төөгүнү болгаш социал хөгжүлдөниң категориязы болуп, ол чүдү күш-ажылдын кижилеринде база дарлакчыларда яны-бүрү туруп турар. Чернышевский амдыралды долдузун болгаш хэй талазын, хостут, өөрүшкүлүг күш-ажылы негеп турар кайгамчыктыг чараш болгаш солун чүдү дугайында билишкениге бодунуң бүгү күштерин берип чоран. Ыңчангаш, уран-чүдүлү шилдек болгаш экижиткен левранг амдыралга холбашпас дээр чорук-ке ол шуут удуртпайн чөптөөн. Уран-чүдү кижиге амыктыг болгаш солун чүдүлдерни амдыралчы көргүсүр ужурулуг. Оон-биле кады ол боттук чүдүлү чүгүлө көргүсөр эвес,

амдыралды тайылбырлаар, ону тодаргайлаар, ыңчангаш боттук чүдүлү өскертпир болгаш экижидер дээш идекейлиг киржир ужурулуг.

Оң эстетикалыг кайгамчык өөрдени уран-чүдүлү нийтиледип демиселини шыңчы чөспө болдуруп, ону демисежиш турар улуска бараан болурунга тургусканы-биле ол бодунуң хүлээлгезин күүсеткен. Ол чүдү орустун демократтыг литературазынын теорияныг чөспө болуп, Шеллин биле Некрасовтун, Помпальский биле Решетниковтун чогаалдыга ажилына дузалаан. Чернышевскийниң эстетиказы уран-чүдүлүг өскө-даа салбыралыны: сийлигенин музыка аймаанын, скульптураны болгаш театрын ажил-чорудууга-зына кол чүдү болган.

Чернышевскийниң литература шүгүмчүлөкчизи ажил-чорудууга-зына база-ла шак ол революсчү эстетиканын принциптеринге үндөзлөттинген. Орустун болгаш бүгү делегей литературазынын шыгарангай ажалдакчыларынын чогаалдарын анализтывышаан, генийтиг орус бодакчы оларга шынгын негелдени салдып, амдыралдан өөренирин, оон болушкунунын шыңчы көргүзгөнү, чогаалдарга чонун үндөзүн сонуургалдарын илередирин негеп чоран.

Чернышевскийниң биле алырга, уран-чүдүлү күчүлүг аргаларын ажалдагышаан, оон ачызы-биле оон утказын хэй масса номчукчуларга оларнын сагыш-сеткилинге артып калыр болгаш карака көстүп турар кылдыр тургустунган бедик идеалыг депшилгелги уран-чүдүлүгү Этууг бышкан деп санап болур. Чернышевский бодунун шүгүмчүлөкчиз чүдүлери-биле А. Н. Островскийге, Салтыков-Шчдринге база ыңчанарда чаа бижи эгелеп чоран чогаалчы Л. Н. Толстойга дыка улуг дузаны көргүскөн.

Чернышевскийниң Петропавловск шивээниге хоругдалга олургаш бижи кааны «Чүдү кылдыр!» деп сураглы романы бодунуң нийтиледип политиктиг болгаш кайгамчыктыг уран-чечен ужур-дуазыны ам-даа оскунмаан. Рахметовтун, Лопухов-

тун романы бодунуң нийтиледип политиктиг болгаш кайгамчыктыг уран-чечен ужур-дуазыны ам-даа оскунмаан. Рахметовтун, Лопухов-

тун романы бодунуң нийтиледип политиктиг болгаш кайгамчыктыг уран-чечен ужур-дуазыны ам-даа оскунмаан. Рахметовтун, Лопухов-

тун романы бодунуң нийтиледип политиктиг болгаш кайгамчыктыг уран-чечен ужур-дуазыны ам-даа оскунмаан. Рахметовтун, Лопухов-

Культура-чырыдышкын албан черлериниң ажылын экижидер

(Редакцияга чагааларнын допчулалы)

Совет кижилериниң байламышылыг чагаай амыдыралы улам чечектелген, политиктиг билин бедээн тум-на оларнын культурачыг негелдези улгадып турар. Хөгжүлденин шак ындыг бурунгаарлаашкыннан да культура-чырыдышкыннын чамдык албан черлери хожудат турар. Бо дугайын редакцияга кээп турар чагааларда фактылар шындыгып турар.

Клубтар болгаш культура бажыч-нары болза, партиянын чон ортузунга чорудар полит-кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылынын төвү болур. Ындыг турбузе СЭКП-нин Каа-Хем райкому Чыргалаңды суур-да көдээ клубту ол сорулгага чөп ажыглап шыдавайн турар. Оң эргелекчизи Идам чүгле шалың алырында өскө, организас массалыг кандыг-даа ажил кылбай турарын эш С. Седип шүгүмчүлөп бижээн. Клуб үргүлчү соомалыг, а сонгалары чадагай, үнелиг эт-херекселдери сөөлгү үедө шуут-ла будалган.

Кызыл районда «Черби» көдээ ажил-агый артелинин колхозчулары боттарынын күжү-биле багай эвес клубту тудуп алганнар, а ону дерип кылыр, чөп ажыглаар айтырып бо хүннерге чедир-ле боттамай турарын эш Е. Сандинал фактыларга илереткен. Культура-нын одаа болур ол чугула бажың ажыглатымай тура-ла хайгаарал чогуңдан үрелип, сонгалары болгаш эжи хажып бузулган, иштинде чангыс-даа сандай чок.

Клубтун эргелекчизи Холопкина септелге кылып ажилдаарын шуут-ла сагымайн турар, а комсомол-дун район комитеди (секретары эш Шадрина) бо айтарыгы база-ла сонуургавайн турары канчап-даа шын эвес. Клубту ажилдаарын колхозчулар негеп турар.

Бай-Тайга районун Мугур-Аксы суурда көдээ клубта (эргелекчизи Самья) байдал оон база-ла улуг дээрдевес. Клубтун музыка херекселдери эртен чылын-на «склад-тап» кааны хевээр, шындыда ол чугула эдилелдерин чангыс-даа бүдүн эвес деп чүвени эш С. Салчак хомудап бижээн. Клубта бот-тыныгыр уран-чүлдүң кандыг-даа бөлүмнери чок, айны дургузуңда таварылга болуп чангыс катап кино болганда көрүкчүлөр бут кырында тургулаарлар.

Чаа-Хөл районда культура бажынындан аңгыда 3 көдээ клубтар, 1 номчулга бажыны база бар. Ол бүгү таарымчалыг байдалды районуну культура-чырыдышкын чери (инспектору Уланова) бодунуң багай удуртулганын уламындан ажыглап шыдавайн турар. Булун-Терек көдээ клуб барык-ла ээнир-рөөн, оң эргелекчизи Сарыглар хүлээлгелиг ажылын шуут кагаш, район төвүңе арагалап чылаан.

Чаа-Хөл суурда культура бажыны чаксы хову ажылынын-даа үезинде, чайгы мал одарладышкынынын

болгаш амгы сиген ажылынын-даа үезинде культура бригадаларын организаставаан, колхозчу ишчилериниң ортузунга кандыг-даа ажилдар чорутпай келгенин эш Г. Балчир тодаргай бижээн. Район Советиниң II сессиязы бижик өөрөдигезинге холбаштыр районда клубтарнын, номчулга бажынынын, кызыл булуннарнын ажылында* улуг четпестерин айткан. Үндүргөн шиптиринин күөсөлдөзи дээш хыналда чогуңдан четпестер өскөргө чок артышаан.

Эрзин районда «Сталинчы орук» көдээ ажил-агый артелинде библиотека 1952 чылдан эгелеп ажилдаан, номчукчуларынын саны 200 алып турар, оларнын ден кезинден хөйү доктаамал номчукчулар. Ындыг-лаа болза, библиотеканын ном фондузу дыка эвээш, ылангыя сөөлгү чаа номнар немешпей турарын эш С. Эренчин шын бижээн.

Бо айтарыгы районуну культура-чырыдышкын черинге (инспектору эш Нурсатка) жеке катап тургуспаан дээр. Харызы—бисте ном садып алыр ачка чок—дээр, бо-ла. Чоңунуң чөптүг негелделери тооп көрбөс, культура чарыгдалыга көрдүңгөн хөрөңгини шын ажыглавас шак ындыг чоруктап четпес.

Мугур-Аксы суурда библиотеканын ажылы оон-даа дора болуп турарын эш С. Салчак база шүгүмчүлөп бижээн. Оң эргелекчизи Каранын ак-сеткилдиг эвес ажылын область солуннарынга бижээн турбузе суму Соведи оон кандыг-лаа түннөл үндүрбейн турары шын эвес. Библиотеканын ажылы сөөлгү үедө улам дорайтап, үнелиг эдилел херекселдери, ном фондузу будалган.

Коммунистг партия болгаш Совет чазак чоңунуң кадикшылынын хөрээнге күштү болгаш хөрөңгини-даа харам чокка үндүрүп келген, ол айтарыгы амгы үедө улам-на кол чергениң кылдыр тургустунуп турар. Ындыг турбузе область кадик камгалал кидизиниң (эргелекчизи эш Сушков) багай удуртканын бил Балгазын санаторийиниң ажылында улуг четпестер бо хүннерге чедир-ле уламчылавышаан. Бо дугайында эш Т. Дадар-оолдун бижээни болза:

—Дыштанып, эмнедип турарларын ортузунда культура-массалыг кандыг-даа ажилдар чок, хана солуну үмөйин турар. Коллективте парторганизация секретары база массачы ажылды харылап турар кизи Бахуров деп-ле чугаалажып турары дыңналыр, а херек кырында оон чүгле ажылы чорувайн турар эвес, харын боду безин көзүлбөс.

Ажыл-агыйжы эвес, нитиниң хөрөңгиниң ээлеп хайгаараваас чорукту уламындан эртен чылдарда садып алганы оюн херекселдери шуут үрелип будалган. Санаторийге номнар безин дыка хөй турган джир чүве, оон артыканы шуут складтап каан, ону хереглээннерге ал бээр кизи чок.

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

И. В. Сталинниң чогаалдарынын бирги томунга Шанхайда бижидилге

ШАНХАЙ. И. В. Сталинниң Чогаалдарынын кыдат дылда үңгөн бирги томунга бижидилге Шанхайга июль 5-те эгелээн деп «Синь-миньжибао» солун дынаткан. Эртен эрте, ном магазинериниң ажытынарыны ырак мурунда-ла бижидикчилер улуг ээчеглер кылдыр турупкан турганнар. Анаа Шанхайнын фабрикаларынын болгаш за-

водтарынын ажилчынары, күрүне албан черлеринин албан хаакчыттары, садыг бүүдүрүлгелеринин ажилдакчылары, Улустун-хосталга армиязынын дайынчылары болгаш офицерлер, студентилер, хоорайнын чоңунуң өскө-даа кезектеринин төлээлекчилери келген турганнар.

(СЭТА).

Коперниктин тураскаалы

ВАРШАВА. Улуг поляк эртемден-астроном Николай Коперниктин төрүтүңгөн хүнүндөн бээр 480 чыл болганында болгаш өлгөн хүнүндөн бээр 410 чыл болганын хоббаштыр 1953 чылды Польшага «Коперниктин юбилей чылы» кылдыр чарлаан. Июль 19-та Варшавага Күрүне театрына хурал болган. Анаа Польшанын катышкан ажилчын партиязынын ТК-зынын Политбюрозунуң кежигүннери болгаш чазактын кежигүннери Польшанын эртемден академиязынын кежигүннери, дипломаттыг корпустун төлээлекчилери киришкенер. Хуралга ол ышак Совет Эвилелинин, Кыдат Улус Республиканын, Венгриянын, Чехословакиянын, Индиянын, Аргентинанын, Швециянын, Кубанын, Иран-

Канаданын болгаш өскө-даа чурттарын хөй-нитти төлээлекчилери олурешканнар.

Министрлер Чөвүлелинин даргазынын оралакчызы Ю. Циранкевич хуралды ажытышаан, улуг поляк астрономунуң ажилдарынын ужурудузанын демдеглээн. Н. Коперниктин амыдыралынын болгаш ажылынын дугайында илеткелди Бүгү-делегейин астрономия эвилелинин оралакчы даргазы, Вроцлав университетинин профессору Е. Рыбка кылган. Тайбың камгалалынын Совет комитетинин мурундан СССР-ниң эртемден Академиязынын чингиле кежигүнү М. Субботин хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

«Буурап дүшкен кампания»

ПРАГА. «Руде право» солунунуң «Буурап дүшкен кампания» деп эгелит чүлүң Чехословакиянын бүгү солуннары парлап үндүргөн. Ук чүлү-де чугаалап турары болза, чоокта чаа Барыын Германияга америк империалистер Чехословакияга удур кампанияны эгелээнер. Чехословак республиканын кызыгаарларын дамчытыр Австриядан хоп-нуңулдуг хуудустар кожул каан улуг эвес агаар бөмбүктөри олар чуртче халдып турганнар.

Фордудан болгаш ажилчы чоннарын ол ышакка лайзынарычдан ачка-биле хандыртанып турар «Мюнхенниң радиостанциязы», «Хостуң Европа» деп радиостанция үстүңдө өжээниң үлгелдиглерин суртаал непередир пропаганда деп кышкыржып турар.

Ол-ла радиостанцияларнын меделелин өзүгаар алырга, ук «пропаганданы» удурттур дээш Барыын Герма-

нияже Америкада тускай специалистер келгизген деп «Руде право» солун бижээни.

«Шынында, ол «специалистер» хуудустар-биле чуну-даа чедип ап шыдавааннар. Чүгле ийи хүнүң дургузуңда чехословак ажилчы чоннар национал айыл чок чоруктуң органиарынга болгаш национал комитеттерге чус-чүк муң» ындыг хуудустарны тудуп эжеп бергенер. Чехословакиянын ажилчы чоннары дайын кысыкчыларын чаа бужар чөңгөзүн улуг килеңээшкы-биле көрүп турар» деп чүлүде бижээн.

Ук чөңгөзгө бистин хамаатылары-высы улуг хорадаашкы-биле ужуражып, оон организакчылары болур америк империализминин хөлөзиленички агентилерин кармап турарлар деп «Руде правонун» чүлү чугаалап турар.

(СЭТА).

Албанияда чаа өөрөдиге чылынга белеткелдер

ТИРАНА. Албанияда чаа өөрөдиге чылынга шынгы белеткелдер чоруп турар. Бо чылын 83 чаа эге болгаш чеди чыл школалары туттунуп турар. Башкы институтун делгемчидип, Эльбасанда башкылар школанын бажынынын тудуун база доозуп турар.

Бо өөрөдиге чылында школаларга 43 муң чаа өөреникчилер келдирлер. Онда кичээнге чеди чылдын өөрөдигезинче салган, чеди чылдын

өөрөдигези-биле бо чылын, эртен чылга бодагар 25 хуу хөй өөреникчилер хаара туттунар.

Чырыдышкын министрствозу эте школаларнын башкыларын белгезээр курстары, чеди чылдын болгаш ортумак школаларнын башкыларын билин бедир курстарын организастаан. Методиктиг катыжышкынарын удуртучуларынын семинарлары база чорутунуп турар.

(СЭТА).

Герман Демократтыг Республиканың чазанын саналынын дугайында Отто Нушкениң медеглели

БЕРЛИН. Христиан-демократтыг эвилелин даргазы, Герман Демократтыг Республиканың премьер-министриниң оралакчызы Отто Нушкениң нити-герман чөвүлел хуралды озал чок чылыдыраарын дугайында Герман Демократтыг Республиканың чазанын саналынын дугайында кылган медеглелин «Нейе цейт» солун парлап үндүргөн.

Герман Демократтыг Республиканың министр чөвүледи 1953 чылды июль 15-те болган бодунуң хуралына демократтыг болгаш тайбың үндөзүнне Германиянын чангыс-эвин катап тургузарынын дугайында бистин чоңуустуң шуптузуңга хамааржып турар айтырыгнын талазы-биле бодунуң саналын үндүргөн деп Отто Нушке чугаалаан.

Герман айтырыгы тайбың арга-биле шиптирлээринге моондак кылыр дээш американын болгаш Аденауэрниң үлгедип турар чүлүдерин база чугаалавышаан, Отто Нушке мынча дээн:

Немец чоңунуң хөй-нуруузу чангыс-аай, тайбың, демократтыг Германиянын болгаш тайбыны күзеп турар.

Германияны катыштарынын боочөпсөктин күжү-биле эвес, а немецтерин боттарынын аразында болгаш дөрт улуг күрүнелерин аразында дугуржулганын үндөзүннече чедип алдынары чигзиниг чок деп Отто Нушке чугаалаан.

Бир эвес Аденауэр бодунуң корей өңүңү Лы Сын Маннын үлегерин эдилерип, немецтерин аразында дугуржулганын чедип алдынарынга бар-ла ша-биле моондактаарын күзээр болза, тайбынның керээзин чарарын болгаш эжелеп-чагырган бүгү шериглерин Германиядан үндүрерин негеп турар бүгү Германияда тайбынга ынакшыдыг бүгү ижилер боттарын дыңнаарын алба-даптар апар деп бис ынчаар бүүрү-гөп турар бис деп Отто Нушке медеглээн.

Отто Нушкениң оон ыңай шыйып медеглээн болза, ам үедө делегейде тайбың арга-биле шиптирлети-мес кандыг-даа айтырыг чок деп Совет Эвилелиниң бодалы-биле немец патриот бүүрүз шуут чөпшээржиң турар.

(СЭТА).

Тайбынның Бүгү-инди Чөвүлелиниң сессиязы

ДЕЛИ. Июль 17-де Патна хоорайга (Бихар штат) Тайбынның Бүгү-инди Чөвүлелиниң сессиязы ажытылган. Тайбынның Бүгү-инди чөвүлелинин чингиле секретары Ромеш Чандра Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелинин Будапештиге болган сессиязынын ажылынын дугайында илеткел кылган. «Улуг күрүнелер бүгү-ле маргылдаалы айтырылганын талазы-биле дугуржулганы чедип алгаш, бижык болгаш үр тайбынны хандыраарын тайбынның бүгү-делегей күштери күзеп турар»—деп, Чандра бодунуң илеткелинге шыйып медеглээн.

Тайбынның Бүгү-инди Чөвүлелин даргазы доктор Китчуну «Улустар аразында тайбынны бижыгылаары дээш» деп делегейин Сталинчы шаңналы-биле шаңнааны-биле холбаштыр бүгү инди улустун чоңааралын илердип турар резолюцияны Тайбынның Бүгү-инди Чөвүлелин даргазынын оралакчызы Сардар Гурбаш Синг номчаан. Ол резолюцияны төлөзөр бүт кырынга туруп келгеш, динмитиг адыш часкаашкыны-биле чангыс эпсеткилдиг хүлээп алганнар.

«Мээң алганым «Улустар аразында тайбынны бижыгылаары дээш» деп делегейин Сталинчы шаңналы болза бүгү инди улуска хамааржыр» деп доктор Китчу хары сөзүңге ыңча дээн.

«Бир эвес империализмин күштери дайынны кавызын Индиянын девискээринче непередир болза, сларга удур бүгү чурт демисежир апар...» дээн Китчунуң медеглелин сессиянын төлөзөри динмитиг адыш часкаашкыны-биле ужурашкан.

Ыраккы Чөөн чүкте байдалга хамаарыштыр Китчунуң медеглээн болза, «АКШ-тың чөпшээрели чокка Ли Сын Ман туттурган корей болгаш кыдат шериглерин тардыр

сывырып шыдавас турган; АКШ-тың чөпшээрели чокка Чан Кай-ши Бирмаже база халлап шыдавас турган».

Совет Эвилели тайбыны күзеп турда, АКШ делегейин чаа дайынны кысырын орадажып турардыр деп Китчу медеглээн. Чугаазынын төңчүзүңде Китчу инди чазактын политиказын чүлүлдү деп көргөн болгаш бүгү маргылдаалыг айтырылганын шиптирлээр дээш, улустар аразынын тайбынын деткиринге болгаш улуг күрүнелериниң конференциянын чылдыраарында улуг күженишкенин салырынче премьер-министр Неруну кыйтырган.

Чогаалчы Мульк Радж Анандын тайбыннын хөрээнге бараан болуп турар чогаалдары дээш тайбынның Бүгү-делегей шаңналы-биле шаңнаатырлары-биле холбаштыр анаа байыр чедиргенин илердип турар резолюцияны Пенджаб чурттуң шүлүкчү Мохан Синг номчаан. Бөрү-четиришкенин хары сөзүн Мульк Радж Ананд чугаалаан.

Тайбынның Бүгү-инди Чөвүлели биле Нерунуң чазанын аразында улустар аразынын тайбынын деткир айтырылганын талазы-биле чөрүлдээлөр чок деп чагырыкчы партиянын хоочун кежигүнү Сундерал медеглээн. Совет Эвилели-даа, Кыдат-даа дайын күзөвейин турар деп Нерунуң Лондонга кылган медеглелин Сундерал чижек кылдыр алган. Чаа дайынны кысырын чүгле АКШ күзөп турар деп ол медеглээн. «Бир эвес АКШ Кыдатче халдаар болза, ол Индияга шуут дорт айыл болур»—деп, Сундерал чугаалаан. «Азияны АКШ муң-муң автомунг бомбаларын-даа дузазы-биле чагырып ап шыдавас» деп Сундерал сессиянын төлөзөринин адыш часкаашкынарынча адаа-биле медеглээн.

(СЭТА).

Бут-бө мбүүнүң талазы-биле бүгү делегейиниң эш-хуу ужуражылгазы

Июль 20-де Москвага бо чылгы сезонда бир дугагары бүгү-делегей эш-хуунуң ужуражылгазы болган. Анаа Чехословакиянын шилиндек командазы биле Москваның «Спартак» нитилелиниң командазы киришкенер. Оюн «Динамо» үстөп стадионунга болуп эрткен.

Мугур-ла алды шак турда фанфарларын уңу маргылаанын эгелээрин дугайын медеглелен. Шөлдүн төп ортузунче маргыш кан командаларын ойнакчылары үнүп келгенер. Күш-культура болгаш спорт херээниң талазы-биле

Москваның хоорай комитетиниң даргазы Г. Рогоульский болгаш Чехословакиянын спортту төлөзөриниң удуртукчузу В. Лоренц олар анаа чүве чугаалааннар.

Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Республиканың күрүне гимнерин ырлап күөсеткен.

Оон соонда оюн эгелээн. Чехословакиянын шилиндек командазы биле Москваның «Спартак» нитилелиниң командазынын эш-хуунуң ужуражылгазы спартакчыларын тилелгези-биле 2:0 саны болуп доозулган. (СЭТА).

Харымсалгалы редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

1953—54 өөрөдиге чылдарында тудуг десатниктери белеткээриниң бир чыл хуусаалыг школазынга өөреникчилер хүлээп алырып чарлап тур.

Ук школага 7 класс дооскан билигит 17 хардан 35 харга чедир назылыг өр, херээржең хамаатыларын шылгада чокка хүлөөп алыр.

- 1) чеди классгы дооскан дугайында херечисел;
- 2) допчу намдары;
- 3) кадынын дугайында эмчи шынзылгазы;
- 4) үш фото чуруктар.

Школанын өөрөдигези октябрь 1-ден эгелээр болгаш хоорайда чурттавайн турарларын нити чуртталга бажың-биле болгаш орун дөмөк-биле хандыраар.

Школаның адреси: Кызыл хоорай, Дружба кудумчузу, бажың № 141.

ДИРЕКЦИЯ.

Улуг чогаалчы-революсчу

(Төңчүзү. Эгези 3-кү арында).

гүн, Кирсановтун, Вера Павловнаның чырыктыг будуч-хевирлери-биле номчукчуларга материалдиг үзел-бодалдын баштайгы чүлүдери билип апкан, боттарынын ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле чурттап, чөптүг чүлүдере үндөзүлгенин чаа амыдыралды тургузуп турар «чаа кижилерин» көргүскөн. Оларнын кайызы-даа күш-ажылынын кижилеринге ажилчы ажил-чорудулганын хайнышкыны-биле чорудуп турарлар. Олар эртемче чаа оруктарын ажыдып, бүүдүргө артыларын организастап, ажилчынарын бижик өөрөдип, оларнын аразында политиктиг пропаганданы чорудуп, эрги чачылдарны дидими-биле сый-шаап турар болгаш боттарынын ажил-чорудулганы-биле бүгү-ле эргижирең чүлүдери ап октап турар кижилер болур. Ол кижилер—омак: «Улуг, эр-сөдүлим болгаш идепкей-лгир, аас-кежиниче хуузуңда чүтүрүң улустуң болгаш аңи-илелдин чагаай чоруу дээш кызымаккай ажылы-биле катыштырып билер онза будуштун кижилери болуп турарлар.

Романда онза чери Рахметов эзеп турар, ол улус дээш бодунуң чуртталганын бозуң бүүрүн чүтүрүң-жан салгаш оюн эң улуг өөрүшкү деп санап турар. Ол профессио-

налдыг революсчу, ажил ажил-чорудулганын кагташ, чажыды-биле ажилдап кириптер болгаш орус даштыкы революсчулар-биле харылзааны тургузуп алыр. Чернышевский бодунуң үезинин улустарынга рахметовтарны эдереринче кыйгырып, оларга канчаар-даа аажок улуг революсчу саялдарны чедирип чораян. Болгариянын улуг революсчусу Георгий Димитровтун чугаалааны болза: «Демиселчи мээң характеримге чүү чүве саялдарлыг болганмы? Чернышевскийниң «Чуну кылырлы?» деп ному деп ажыны-биле чугаалаар мен». Фашистерниң кара бажынынга Димитров чыдыра, оон амы-тынынга өлүм кыжанып турда, Рахметовтун будуч-хевир анаа маадырлыг сорукту болгаш бижыг турушту берип турган. Ол будуч-хевир амга чедир-ле совет кижилерин улустуң дайыннарынга хөөн чок болурунга, революциянын херээнге шыңчы болурунга, чалбыштыг патриотчулар болурунга кижизидип турар.

Чернышевский ол романынга «чаа кижилерин» чүгле эң чоокку сорулгаларын көргүзөр дээн эвес, ол кижилерин келер үезинин күзөл-соруун база көргүскөн. Романын «Вера Павловнаның дөрткү дүжү» деп кезээнде келер социалисттик уени чүрүп көргүскөн, мында экономиктиг болгаш политиктиг дарладан хос-

талган кизи төрөлгөн эртемниң болгаш техниканың бүгү күчүзүн өөрүшкүлүг кады ажылдажылгага болгаш коллективтиг күш-ажылга ажыглап турар кылдыр чүрүп бижээн. Ында келер уениң кижилери боттарынын салым-чаянынын ээле-ри кылдыр көргүстүңгөн. Чернышевский ол чурумалды амыдыралга ыяаыла боттанып болур кылдыр санап чораян болгаш кайгамчыктыг келер үе дээш ажилдаарынче ол кыйгырып чораян: «Келер үе чырык болгаш кайгамчык чагаай. Анаа ынакшынар, олче чүткүнер, анаа ажилдаар, ону чоокшуладынар, ону шыдаар-ла шаанар-биле амгы үеже шилчидирер»— деп ол медеглел чораян. Чернышевскийниң ол күзөлдери колдуунда-ла бистин хүнеривасте боттанган, бистер социализмден коммунизмче шилчиринче киргеш, ол сорулгага бүгү чуртталгавысты бараан болдуруп турар бис. «Чуну кылырлы?» деп роман болза кизи төрөлгөтенин аас-кежини дээш демисежип турар муракчы кижилерин холунда эң күштүг чепсээ болган. Ол романын революсчу утказынын байлаа бурунгаар, келер чаа үеже демиселге улуг бүүрөдиди чугаалап, демиселчилерни хей-аыт кирип турар.

Кижиниң эң бедик мөзү-шынарын кадагалаан болгаш революсчусу тасорукту «хамаатынын шаажылааны» болгаш хаанын кара бажынын дамчытыр база эң берге хилинчектиг кадыг ажылды болгаш шөлүлгө-

ни дамчытыр эрттирген Чернышевскийниң бодунуң магалыг чагаай будуч-мөзүзү боду-ла демиселдин тугу болуп, улуг саялдар-хавыялыг болган. Чернышевскийниң ады хаанын Россияга хорутулуп турган болгаш парлалгага үр үедө адаттынмай турган, ынчалзажок ол улустун дээр кижилеринин угаан-сеткилинге болгаш чүрөктеринге чурттап чораян. Улуг революсчу демократ ка-дайыңга чагааларыңа политиктиг шөлүтүргөн кижиниң хилинчектиг байдалын бүрүн хандырылгалыг мугулай кижиниң чуртталганынга канчап-даа орнап шыдавас үе дээрзин медеглел чораян. «Мындыг үлү таваарышканынын ужурунда сени кончуг кээрээр-дир мен. Бодунуң мындыг байдалыңга харын амыраар мен. А өскөлерниң дугайың,—он-он сая хоозураан кижилерин дугайын бодап келгеш, мээң үнүм оларын камгалаары дээш мурункуңдан-даа артык чангылаанып турар болганыңга база өөрүүр мен» деп бижээн.

Тилээң социализминин чуртуунуң ажилчы чоннары Чернышевскийниң адын ханы ынакшылдын меделели-биле адап, оң патриотчу улуг алдар хаваызын йөрээп, кизи төрөлгөтенин аас-кежини дээш оон кылып чораян ажил-херезин чаа байдалдарнын үезинде уламчылап турарлар.

Е. БОГОЛОВОВ, филология эртемнеринин доктору, профессор.